

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Martin Blažek

**Operace NATO reagující na krize ve světle
jugoslávských konfliktů 90. let**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Martin Blažek**

Vedoucí práce: **Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

BLAŽEK, Martin. *Operace NATO reagující na krize ve světle jugoslávských konfliktů 90. let*. Praha, 2012. 49 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra západoevropských studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce *Operace NATO reagující na krize ve světle jugoslávských konfliktů 90. let* pojednává o vývoji bezpečnostní politiky Severoatlantické aliance v 90. letech minulého století ve smyslu operací reagujících na krize mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy. Nejprve jsou srovnány strategické koncepty Aliance z let 1991 a 1999. Na rozdílech v těchto konceptech je ilustrována změna základních cílů a prostředků Aliance v oblasti operací reagujících na krize. Následuje analýza událostí v Bosně a Hercegovině v letech 1992 - 1995 a v Kosovu v letech 1998 - 1999. Sledovány jsou zásadní momenty zapojení Aliance do těchto konfliktů. Na základě této analýzy se práce na závěr pokouší definovat, jakým způsobem se události v bývalé Jugoslávii projeví na vývoji oficiální politiky NATO, jejímž základem jsou právě zmiňované strategické koncepty.

Abstract

The bachelor thesis *NATO's Crisis response operations in the light of Yugoslav wars* deals with the development of the security policy of NATO in the 1990's in the sense of Non-Article 5 crisis response operations. First, NATO's strategic concepts of 1991 and 1999 are compared. The differences in these concepts illustrate the change of fundamental objectives and means of the Alliance in the area of crisis response operations. Analysis of the events in Bosnia and Herzegovina in the years 1992 - 1995 and Kosovo in 1998 - 1999 follows. Crucial moments of NATO's involvement in these conflicts are observed. Based on this analysis, the thesis is trying to define how the events in former Yugoslavia influenced the development of the official NATO policy, which is based on the aforementioned strategic concepts.

Klíčová slova

NATO, Bosna a Hercegovina, jugoslávská krize, Kosovo, operace reagující na krize, OSN, strategický koncept.

Keywords

NATO, Bosnia and Herzegovina, Yugoslav crisis, crisis response operations, Kosovo, UN, strategic concept.

Rozsah práce: 74 449 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. května 2012

Martin Blažek

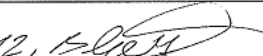
Poděkování

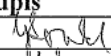
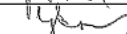
Děkuji touto cestou Mgr. Tomáši Weissovi, M.A., Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, jeho podnětné rady a vstřícný přístup. Dále bych rád poděkoval doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi, CSc. za jeho rady v průběhu bakalářského semináře.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Martin Blažek
E-mail:	blazik@email.cz
Semestr:	LS 2010
Akademický rok:	2009/2010
Název práce:	Operace NATO reagující na krize ve světle jugoslávských konfliktů 90. let
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):	LS 2011/2012
Vedoucí bakalářského semináře:	Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, Csc.
Vedoucí práce (není povinné):	Tomáš Weiss, PhD.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):	Operace reagující na krize odehrávající se mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy se staly nedílnou součástí strategického uvažování Severoatlantické aliance v 90. letech minulého století. Operace NATO v Bosně a Hercegovině a v Kosovu patřily mezi první tohoto druhu v celé historii NATO a staly se tak zlomovými pro budoucí směřování bezpečnostní politiky Aliance.
Předpokládaný cíl (5 řádek):	Hlavním cílem práce je analyzovat změny v pojetí bezpečnosti Severoatlantické aliance v 90. letech minulého století ve smyslu operací mimo článek 5 Washingtonské smlouvy reagujících na krize tak, jak vycházejí z proměny strategických konceptů mezi lety 1991 a 1999 a ověřit, do jaké míry k těmto změnám přispěly události v bývalé Jugoslávii.
Základní charakteristika tématu (10 řádek):	Rozpad východního bloku byl zároveň ztrátou nepřítele Severoatlantické aliance, který byl důvodem k jejímu vzniku a jejímu trvání po dobu 40 let. NATO si však uvědomovalo význam úsilí, které bylo po celou dobu vynakládáno, a rozhodlo se transformovat takovým způsobem, který umožní jeho existenci v novém, dynamicky se měnícím uspořádání světa na přelomu století. Dokladem toho byly dvě strategické koncepce, které vznikly v průběhu osmi let. NATO se přestalo soustředit pouze na kolektivní obranu a zahrnulo do svých strategií širší politický rámec. V průběhu 90. let 20. století byla Aliance postavena před dvě významné výzvy, jakými byla válka v Bosně a Hercegovině a válka v Kosovu. Obou těchto událostí se NATO účastnilo a šlo o první operace Aliance, které přímo nesouvisely s obranou jejího území a které byly vedeny jako opatření reagující na krize mimo Článek 5 Severoatlantické smlouvy. Od té doby se operace předcházející konfliktům a reagující na krize, včetně operací na podporu míru staly běžnou součástí politiky Severoatlantické aliance.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek):	V první části práce se budu stručně věnovat dvěma strategickým konceptům Aliance z roku 1991 a 1999. Na těchto konceptech bude sledováno pojetí bezpečnosti NATO v souvislosti s operacemi reagujícími na krize mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy. Následně budou koncepty komparovány s cílem zjistit, k jakým změnám ve vnímání tohoto pojetí v průběhu 90. let došlo. Ve druhé části se bude práce věnovat jednotlivým konfliktům v Bosně a Hercegovině a v Kosovu a zapojení NATO do těchto konfliktů. Na závěr se pokusím určit, do jaké míry se intervence NATO projevil ve změně vnímání bezpečnosti ze strany NATO, vyplývající z porovnání strategických konceptů.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

- ALLIN, D. H., *NATO's Balkan Interventions*, Oxford University Press Inc., New York 2002,
- CAROLE, R., *The breakup of Yugoslavia and its aftermath*, Greenwood Press, London 2004,
- FRANTZEN, H., *NATO and peace support operations, 1991-1999*, Frank Cass, London 2005,
- NÁLEVKA, V., *Světová politika ve 20. století (II.)*, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2000,
- NATO, *Příručka NATO* [online], Office of Information and Press, Brussels 2001 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: eu-nato-osn.snadno.eu/handbook.pdf,
- NATO, *Příručka NATO – vydání k 50. výročí*, Informační a tisková kancelář, Brussels 1999,
- NATO, *The Alliance's New Strategic Concept* [online], 07 Nov. 1991 – 08 Nov. 1991 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-EF2DFAD1-BB6C3779/natolive/official_texts_23847.htm,
- NATO, *The Alliance's Strategic Concept* [online], 24 Apr. 1999 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm,
- RAMET, P. S., *Balkan Babel – the Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević*, Westview Press, Oxford 2002,
- UNITED NATIONS, *Former Yugoslavia – UNPROFOR* [online], September 1996 [cit. 2012-04-22], Dostupné z: http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprof_b.htm,

Podpis studenta a datum7.5.2012, 

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře	9.5.2012	
Garant oboru	9.5.2012	

Obsah

Seznam použitých zkratké.....	10
Úvod.....	11
Výzkumná otázka, metodologie a cíl práce.....	12
Struktura práce.....	12
Rozbor literatury.....	13
1. Krizový management NATO.....	14
2. Nový strategický koncept Aliance z roku 1991.....	15
2.1 Analýza konceptu.....	16
2.1.1 Bezpečnostní prostředí.....	17
2.1.2 Úkoly a cíle.....	18
2.1.3 Prostředky.....	19
3. Strategický koncept Aliance z roku 1999.....	20
3.1 Analýza konceptu.....	21
3.1.1 Bezpečnostní prostředí.....	21
3.1.2 Úkoly a cíle.....	22
3.1.3 Prostředky.....	23
4. Srovnání strategických konceptů.....	24
5. Válka v Bosně a Hercegovině.....	25
5.1 Počátek války.....	26
5.2 Angažovanost mezinárodního společenství.....	27
5.3 Podpora KBSE a OSN Severoatlantickou aliancí.....	28
5.3.1 První vojenská intervence NATO mimo vlastní území.....	30
5.4 První operace NATO reagující na krizi.....	33
5.5 Shrnutí.....	34
6. Válka v Kosovu.....	35
6.1 Diplomatické úsilí OBSE, OSN a NATO.....	36
6.2 Vojenská operace NATO.....	38
6.3 Shrnutí.....	39
7. Vliv událostí na změny strategického konceptu.....	40
Závěr.....	43
Summary.....	44
Použité zdroje.....	46
Primární:.....	46
Sekundární:.....	48

Seznam použitých zkratk

ES – Evropská společenství

ICFY – Mezinárodní konference o bývalé Jugoslávii

IFOR – Implementační síly

KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

KVM – Kosovská verifikační mise

NACC – Severoatlantická rada pro spolupráci

NATO – Organizace Severoatlantické smlouvy

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OSN – Organizace spojených národů

RB OSN – Rada bezpečnosti Organizace spojených národů

SFOR – Stabilizační síly

SFRJ – Socialistická federativní republika Jugoslávie

SRJ – Svazová republika Jugoslávie

UÇK – Kosovská osvobozenecská armáda

UNPA – chráněná zóna Organizace spojených národů

UNPROFOR – Ochranná síla Organizace spojených národů

ZEU – Západoevropská unie

Úvod

Operace Severoatlantické aliance reagující na krize jsou součástí širší oblasti krizového managementu, který patří mezi klíčové bezpečnostní úkoly NATO. Krizový management zahrnuje široké spektrum vojenských a nevojenských opatření na národní i mezinárodní úrovni. Příkladem těchto operací je zapojení NATO na Balkáně a v Afghánistánu a boj proti pirátství v oblasti Afrického rohu. Právě konflikt v bývalé Jugoslávii, který se rozhořel na počátku 90. let, zejména pak válka v Bosně a Hercegovině v letech 1992-1995, stála u prvního zapojení Severoatlantické aliance do operací reagujících na krize mimo Článek 5 Smlouvy poprvé v celé její historii. O několik let později provedlo NATO vojenskou operaci v Jugoslávii jako reakci na stupňující se násilí páchané jugoslávskou armádou na albánském obyvatelstvu Kosova na přelomu let 1998 a 1999. Tento vojenský zásah vyvolal řadu negativních reakcí, jelikož byl proveden bez mandátu OSN.

V průběhu 90. let 20. století přijalo NATO dva strategické koncepty. Strategický koncept je oficiální dokument NATO, který nastiňuje její trvalý účel a povahu a základní bezpečnostní úkoly. Koncept dále identifikuje hlavní rysy bezpečnostního prostředí, určuje přístup Aliance k bezpečnosti a poskytuje pokyny pro adaptaci jejích bezpečnostních sil.¹

Strategický koncept z roku 1991 byl přijat jako reakce na rozpad Varšavské dohody, odtržení baltských republik od Sovětského svazu, demokratické revoluce v zemích střední Evropy a sjednocení Německa. Tento koncept byl v řadě ohledů revoluční, mezi nejvýznamnější změny patřilo, že šlo o první veřejný strategický koncept nekonfrontačního charakteru, bezpečnost Aliance začala být chápána neoddělitelně od bezpečnosti celé Evropy, došlo k zahájení dialogu a spolupráce s bývalými nepřátelskými státy a byl snížen počet jaderných sil v Evropě. Druhý veřejný strategický koncept byl představen u příležitosti 50. výročí založení Aliance na summitu ve Washingtonu v dubnu 1999, přijat byl v reakci na další změny, které se během uplynulých několika let odehrály a které zapříčinily, že koncept z roku 1991 již nedokázal reflektovat dění na mezinárodní scéně. V tomto konceptu přijali představitelé členských států závazek zachovávat obranu, stabilitu a mír v širší euro-atlantické oblasti. Rozšířena byla definice hrozeb, kterým Aliance čelí od konce studené války.

¹ NATO, *Strategic Concept* [online], Last updated 01-Dec-2010 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm,

Oba strategické koncepty byly doplněny tajnými vojenskými dokumenty MC 400, respektive MC 400/2.²

Výzkumná otázka, metodologie a cíl práce

Hlavní výzkumnou otázkou je zjistit, jakým způsobem se projevila zkušenost NATO z operací v bývalé Jugoslávii v 90. letech minulého století na pojetí bezpečnosti Severoatlantické aliance ve smyslu operací reagujících na krize mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy. Změna v pojetí bezpečnosti je odvozena z porovnání výše zmíněných strategických konceptů.

Z metodologického hlediska je práce kombinací komparativní a analytické metody. Nejprve jsou srovnány strategické koncepty z roku 1991 a 1999 s ohledem na rozdíly v přístupu k operacím reagujícím na krize mimo Článek 5 Smlouvy. Tyto rozdíly jsou následně sledovány na událostech v průběhu válečného konfliktu v Bosně a Hercegovině v první polovině 90. let a v Kosovu ve druhé polovině 90. let 20. století. Tyto události jsou analyzovány s cílem určit, jakým způsobem se projeví na změnách strategického konceptu přijatého v roce 1999.

Cílem práce je poskytnout čtenáři ucelený pohled na to, jakým způsobem se události v bývalé Jugoslávii v 90. letech minulého století projeví na činnosti Severoatlantické aliance v oblasti krizového managementu a jakým způsobem tyto události reflektovala oficiální politika Aliance.

Struktura práce

Na začátku práce je definováno současné zařazení operací reagujících na krize v oblasti krizového managementu Aliance. Následně jsou představeny a analyzovány oba strategické koncepty s důrazem na operace reagující na krize mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy. Na základě komparace obou konceptů jsou poté definovány nejvýznamnější rozdíly, na kterých je znázorněna změna v přístupu k bezpečnosti ze strany NATO.

Druhá část práce se věnuje aktivitám Severoatlantické aliance v průběhu jugoslávské krize. Nosnými tématy jsou válka v Bosně a Hercegovině v letech 1992-1995 a válka v Kosovu v roce 1999. Sledováním vojenských a diplomatických operací Aliance, oficiálních prohlášení a závěrů zasedání se práce snaží zjistit, jak ovlivnil

² Tamtéž,

postoje NATO k operacím mimo Článek 5, vyplývající ze srovnání dvou strategických konceptů, právě konflikt v bývalé Jugoslávii.

Rozbor literatury

Předkládaná práce se opírá převážně o primární zdroje Severoatlantické aliance. Stěžejními primárními zdroji jsou Strategický koncept aliance z roku 1991³ a Strategický koncept aliance z roku 1999⁴, jedná se o základní dokumenty určující směřování NATO a jako takové jsou i předmětem zkoumání této práce. Důležitým zdrojem jsou oficiální příručky NATO vydávané jeho informační kanceláří, tyto příručky slouží především jako zdroj informací o charakteristice Aliance. Dalšími primárními zdroji jsou závěry oficiálních summitů a setkání NATO a prohlášení jeho čelních představitelů. Tyto zdroje slouží jako pomocné materiály při analýze strategických konceptů v první části práce a ve druhé části je na nich dále sledován posun ve vnímání operací reagujících na krize ze strany NATO. Velmi užitečné jsou oficiální internetové stránky NATO, kde je přehledně zpracována základní problematika fungování Aliance. Hodnotným zdrojem informací jsou též internetové stránky Organizace spojených národů, jejíž rezoluce jsou základem pro vykonávání operací mimo Článek 5 Smlouvy ze strany NATO.

Mezi základní sekundární zdroje patří zejména elektronický časopis NATO Review, ve kterém se bezpečnostní experti a čelní představitelé Aliance vyjadřují k bezpečnostním otázkám a směřování NATO. Významným zdrojem inspirace se stala kniha NATO's Balkan Interventions profesora Dana H. Allina z Mezinárodního institutu strategických studií, která se zabývá operacemi NATO na Balkáně od roku 1992 do konce 90. let se zaměřením na události v Bosně a Kosovu. Jako faktografická příručka je použita kniha *The Breakup of Yugoslavia and its Aftermath* od profesorky Ohio State University Carole Rogelové, zabývající se rozpadem Jugoslávie a následnými válečnými konflikty, včetně mírových uspořádání.

³ NATO, *The Alliance's New Strategic Concept* [online], 07 Nov. 1991 – 08 Nov. 1991 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-EF2DFAD1-BB6C3779/natolive/official_texts_23847.htm,

⁴ NATO, *The Alliance's Strategic Concept* [online], 24 Apr. 1999 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm,

1. Krizový management NATO

Operace Severoatlantické aliance reagující na krize jsou součástí širší oblasti krizového managementu, který patří mezi klíčové bezpečnostní úkoly NATO. Krizový management zahrnuje široké spektrum vojenských a nevojenských opatření na národní i mezinárodní úrovni. Operace reagující na krize nebo také operace na podporu míru (peace support operations) zahrnují veškeré vojenské operace Aliance prováděné mimo působnost Článku 5 Washingtonské smlouvy⁵. Jedná se o operace vedené pod mandátem Organizace spojených národů a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě či na pozvání vlády suverénního státu, zahrnující použití vojenských sil a diplomatických a humanitárních agentur, jejichž úkolem je dosáhnout dlouhodobého politického řešení a dalších podmínek stanovených mandátem.⁶

Operace reagující na krize zahrnují:

- Udržení míru (Peacekeeping) - operace, které jsou obvykle prováděny prostřednictvím kapitoly VI Charty OSN⁷ za souhlasu všech zúčastněných stran, jejichž cílem je monitorovat probíhající konflikt a zajistit naplňování mírových dohod;
- Vynucování míru (Peace enforcement) - operace prováděné prostřednictvím kapitoly VII Charty OSN⁸. Tyto operace jsou donucovacího charakteru, jsou podnikány v případě, kdy nebylo dosaženo shody všech zúčastněných stran nebo je taková shoda nepravděpodobná a jsou určeny k zachování či obnovení míru, nebo vynucení jiných podmínek stanovených mandátem;
- Předcházení konfliktů (Conflict prevention) – operace s cílem zabránit vzplanutí konfliktu, normálně prováděné prostřednictvím kapitoly VI Charty OSN, jež zahrnují široké spektrum aktivit od diplomatických iniciativ po preventivní nasazení sil, které mají zabránit eskalaci neshod v ozbrojený konflikt;
- Vytváření míru (Peacemaking) – akce diplomatického charakteru prováděné po vypuknutí konfliktu, určené k zajištění příměří nebo rychlého mírového řešení;
- Budování míru (Peace building) - zahrnuje akce politického, ekonomického, sociálního a vojenského charakteru posilující politická uspořádání s cílem odstranit příčiny konfliktů a

⁵ Jedná se tedy o operace, jejichž primárním cílem není kolektivní obrana v případě napadení jednoho či více členských států Aliance.

⁶ NATO, *Crisis Management* [online], Last updated 16-Nov-2011 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49192.htm,

⁷ Kapitola VI charty OSN se věnuje pokojnému řešení sporů.

⁸ Kapitola VII charty OSN se zabývá akcemi při ohrožení míru, porušení míru a útočných činech.

- Humanitární operace (Humanitarian operations) – operace prováděné s cílem zmírnit lidské utrpení.⁹

2. Nový strategický koncept Aliance z roku 1991

„Nový strategický koncept“ přijatý Severoatlantickou aliancí na summitu v Římě, konajícím se ve dnech 7. - 8. října 1991, byl přijat především jako reakce na aktuální události probíhající v Evropě. Na potřebě úpravy strategie Aliance se představitelé členských států usnesli v tzv. Londýnské deklaraci, která byla sepsána na schůzi v Londýně v červenci 1990. Tato iniciativa byla odůvodněna vstupem Evropy do nové éry. Střední a východní Evropa se osvobozuje a i Sovětský svaz nastoupil dlouhou cestu za svobodou. Evropané se rozhodli vzít osud do vlastních rukou a zvolili si svobodu, život v míru a sjednocenou Evropu. „Jako následek se NATO musí přizpůsobit a přizpůsobí se.“¹⁰

Schůze představitelů členských států NATO v Londýně se nesla v duchu značného optimismu vycházejícího z revolucí roku 1989 a znovusjednocení Německa, které bylo považováno za konec rozdělené Evropy.¹¹ Přijatý akční program obsahoval těchto pět klíčových elementů:

- rozvíjení spolupráce se státy střední a východní Evropy včetně Ruska, které byly dříve považovány za nepřátele Aliance;
- vypracování nové strategie, která by reflektovala fakt, že již NATO nečelí jediné zdrcující hrozbě, a která by Alianci lépe připravila na pravděpodobnější bezpečnostní výzvy a krizové situace, kterým by mohla čelit v budoucnu;
- posílení úlohy Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) a její přeměnu ve stálou organizaci, která by pomáhala lépe koordinovat spolupráci na celoevropské úrovni a řešit roztržky mírovou cestou;
- závazek podílet se na řešení otázky snížení počtu konvenčních ozbrojených sil v Evropě a

⁹ NATO, *Crisis Management* [online]...

¹⁰ NATO, *Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance* [online], July 1990 [cit. 2012-03-28], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23693.htm,

¹¹ Ibid.,

- podpora evropské bezpečnostní identity a vytvoření „evropského pilíře“ Aliance jako součást procesu vyvažování sil NATO.¹²

Manfred Wörner popsal práci na druhém klíčovém aspektu – adaptaci strategie – jako „15 měsíců intenzivní práce uvnitř Aliance nejen na přehodnocení posuzování rizika, ale i celého složení aliančních sil a velitelské struktury.“¹³ Výsledkem této snahy byl právě Nový strategický koncept Aliance schválený představiteli vlád a států v Římě.

2.1 Analýza konceptu

Základ strategické koncepce z roku 1991 se nachází ve dvou klíčových sekcích - „široký přístup k bezpečnosti“ a „pokyny pro obranu“. Široký přístup k bezpečnosti dále obsahuje dva zásadní aspekty. Prvním z nich je rozšíření původní Harmelovy doktríny¹⁴ dvojího přístupu, dialogu a obrany, o třetí klíčový prvek – spolupráci. Druhým aspektem je kladení většího důrazu na důležitost krizového managementu a předcházení konfliktů. Pokyny pro obranu se, dle Michaela Leggeho¹⁵, ukázaly jako nejméně náročná část na přípravu. Většina principů, určujících efektivní obranné postavení, zůstala zachována. Nejvíce změn se odehrálo v oblastech, ve kterých se alianční síly musely přizpůsobit výzvám vycházejícím z nového geopolitického uspořádání, z nichž značná část byla identifikována již v Londýnské deklaraci. Mezi ně patří: snížení počtu jednotek a jejich stupně pohotovosti; nahrazení původního konceptu statické lineární obrany zvýšením flexibility a mobility; větší důvěra v mnohonárodní síly; schopnost připravit síly přezbrojením, mobilizací a rekonstitucí; snížení počtu cvičení; snížení závislosti na jaderných zbraních a zásadní snížení jejich počtu v Evropě.¹⁶

Pro přípravu nového strategického konceptu byla vytvořena Skupina pro revizi strategie (Strategy review group – SRG) a práce na něm trvala přibližně 16 měsíců. Podle Leggeho bylo hlavní směřování zřejmé během prvních několika měsíců, přesto však finální verzi předcházelo 12 návrhů, které byly podrobeny detailnímu zkoumání. Strategii bylo potřeba co nejrychleji připravit, aby se mohlo začít s reorganizací pozice aliančních sil představené před 40 lety a určené k obraně před hrozbou, která již

¹² WÖRNER, M., NATO transformed: the significance of the Rome summit, In: *NATO Review* [online], 1991, vol. 39, p. 3-8 [cit. 2012-03-28], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1991/9106-1.htm>,

¹³ Ibid.,

¹⁴ Zpráva belgického ministra zahraničí Pierra Harmela z roku 1967 určující dvojí princip fungování Aliance; zachování přiměřené obrany za současné snahy o uvolňování napětí ve vztazích NATO a zemí Varšavské dohody,

¹⁵ Zástupce generálního tajemníka pro zabezpečení obrany,

¹⁶ LEGGE, M., The making of NATO's new strategy, In: *NATO Review* [online], 1991, vol. 39, p. 9-14 [cit. 2012-03-28], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1991/9106-2.htm>,

neexistuje. Nicméně panovalo přesvědčení, že by měl být nový dokument představen široké veřejnosti, za účelem objasnění alianční bezpečnostní politiky. Sladit požadavky na bezpečnostní plánování a jeho veřejnou prezentaci tak nebyl snadný úkol. „Konečný výsledek odráží opatrnou rovnováhu mezi politickými a vojenskými prvky nové strategie.“¹⁷

„Ačkoli převládal značný optimismus a v návaznosti na „Evropskou revoluci“ z roku 1989 se mluvilo o „novém světovém pořádku“, probíhala příprava nové strategie v atmosféře veliké nejistoty.“¹⁸ Události, jako rozpad Varšavské dohody, vyhlášení nezávislosti baltských států, či válka v Perském zálivu, měly výrazný vliv na vývoj tohoto dokumentu. Nejistota se pak přímo promítá ve znění strategické koncepce a v souvislosti s tím je vyjádřena i možnost její změny, ke které dojde, pokud již koncepce nebude reflektovat aktuální vývoj.

Jak bylo zmíněno výše, již v této koncepci se objevují snahy o předcházení krizí a jejich případné řešení politickou cestou. V následující části práce analyzuje strategickou koncepci právě z pohledu předcházení a řešení krizových situací.

2.1.1 Bezpečnostní prostředí

V úvodní části věnující se novému strategickému prostředí a bezpečnostním výzvám, je prezentován především optimistický výhled budoucího vývoje v Evropě a spolupráce Aliance s nečlenskými zeměmi. Článek 5 koncepce se zmiňuje o výrazném snížení potenciálního nebezpečí, upozorňuje však na to, že pominutí čtyřicet let trvajících masivní hrozby za sebou zanechává velikou nejistotu ohledně hrozeb, kterým bude Aliance čelit v budoucnosti. Tomuto problému se věnuje i článek následující, který mimo jiné pojednává o tom, že implementace strategického konceptu bude bedlivě sledována v souvislosti s vývojem bezpečnostního prostředí a že budou provedené jeho další úpravy v nezbytné míře. Následují články (článek 7-14) se věnují bezpečnostním výzvám a rizikům. Připomíná se, že riziko náhlého dominantního útoku bylo redukováno na minimum, nicméně existují mnohá nová rizika, která jsou více mnohotvárná a méně vyzpytatelná. Nová rizika vyplývají z „nepříznivých následků nestabilit, které mohou vyvstat z vážných ekonomických, sociálních a politických potíží, zahrnujících etnickou rivalitu a územní spory, kterým čelí mnoho států střední a východní Evropy“ (článek 7) Tyto události nemusí přímo ohrožovat členské státy

¹⁷ LEGGE, M., The making of NATO's new strategy ...

¹⁸ DE WIJK, R., Towards a new political strategy for NATO, In: *NATO Review* [online], 1998, vol. 46, p. 14-18 [cit. 2012-03-31], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1998/9802-05.htm>,

Aliance, mohou však přejít v krizi nepříznivé pro evropskou stabilitu či ozbrojené konflikty, které se mohou snadno přelít do okolních zemí včetně členských států Aliance.

Z konceptu tedy jasně vyplývá, že události probíhající ve střední a východní Evropě jsou považovány za možné zdroje nestability, která může nepříznivě ovlivnit dění uvnitř Aliance. Poměrně značnou váhu přikládá koncept i situaci na Blízkém východě, zdejší krize mohou též nepříznivě zasáhnout některé členské státy Aliance (například Turecko).

2.1.2 Úkoly a cíle

V článku 11 je zmiňována snaha o zachování mírových vztahů se zeměmi jižního Středomoří a Blízkého východu. Jak ukázala válka v Perském zálivu v roce 1991, je pro Alianci zároveň důležité zachování stability a míru uvnitř těchto zemí. V následujícím článku je připomenuto, že jakýkoli útok na území Aliance bude řešen podle článků 5 a 6 Washingtonské smlouvy¹⁹. V článku 14 je definován účel bezpečnostní funkce Severoatlantické aliance, který i přes zásadní změnu prostředí zůstává zachován beze změny. Změněné mezinárodní prostředí však přináší nové příležitosti pro formování strategie v rámci širšího přístupu k bezpečnosti. V článku 18 je zakotvena snaha zemí Aliance přispívat k celkové stabilitě v Evropě a to především zvýšenou spoluprací členských zemí s ostatními evropskými státy, spolu by tak měly vytvořit bezpečnostní struktury pro jednotnou a svobodnou Evropu. V následujícím článku o bezpečnostní politice je zmiňováno zachování dostatečné vojenské kapacity Aliance pro účinnou obranu, dostatečné celkové kapacity ke zvládnutí krizí ohrožujících členské státy a usilování o dialog a spolupráci s ostatními národy. Mezi bezpečnostními úkoly (článek 20) jsou mimo jiné; poskytnutí nezbytného základu pro stabilní prostředí v Evropě založeného na rozvinutých demokratických institucích a závazek mírového řešení sporů, během kterých nebude žádné zemi dovoleno zastrašovat jiný evropský národ nebo mu vyhrožovat použitím síly; sloužit jako konzultační fórum pro své spojence ve všech záležitostech, které by ohrožovaly jejich životní zájmy, včetně možného vývoje představující riziko jejich bezpečnosti; a zachovávat strategickou rovnováhu v Evropě.

¹⁹ Článek 5 Smlouvy říká, že ozbrojený útok na jakýkoli stát Aliance bude považován za útok proti všem jejím členům a tito neprodleně podniknou takovou akci, jakou budou považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, ve snaze znovu obnovit bezpečnost prostoru NATO. Článek 6 poté pro potřeby uplatnění článku 5 definuje takový ozbrojený útok, který bude podle článku 5 řešen.

Koncept potvrzuje zachování dosavadní bezpečnostní funkce Aliance. V souvislosti se změnou bezpečnostního prostředí však zavádí nové cíle, kterými se v oblasti krizového řízení stávají zejména dialog a spolupráce s nečlenskými státy; NATO může poskytnout své zkušenosti a jiné politické prostředky k předcházení krizových situací mimo své území či jejich následné mírové řešení.

2.1.3 Prostředky

Poslední podkapitola se zabývá prostředky dosažení aliančních cílů. Mezi nové prvky patří tzv. širší přístup k bezpečnosti (článek 23-33). Konkrétně se zde pojednává o tom, že komplexní přístup k dosažení cílů bezpečnosti a teritoriální integrity členských zemí a trvajících mírového pořádku v Evropě politickými i vojenskými prostředky zůstává zachován. Možnost dosahování těchto cílů politickými prostředky (dialog, spolupráce a zachování přiměřené obrany) je však v novém prostředí větší než kdykoli předtím a tyto prostředky mají sloužit ke snížení pravděpodobnosti konfliktu, zvýšení vzájemného porozumění, pomáhat zvládat krize, ovlivňující bezpečnost Aliance, a rozšířit možnosti spolupráce mezi všemi evropskými státy v otázce společné bezpečnosti.

Články 31-33 se zabývají otázkou zvládnutí krizí a předcházení konfliktů. Úspěch alianční politiky je v novém prostředí více závislý na preventivní diplomacii a úspěšném zvládnutí krizí, majících dopad na členské státy a to zejména proto, že mnohé menší konflikty, kterým může NATO čelit, jsou méně předvídatelné než v minulosti. Zároveň však existují výraznější možnosti úspěšného řešení takovýchto krizí v raném stádiu. „Úspěch alianční politiky bude vyžadovat promyšlený přístup ... koordinující vhodné vyžadované prvky krizového řízení z řady politických a dalších opatření, včetně opatření z vojenské oblasti.“ (článek 32) Podle následujícího článku musí být dialog a spolupráce napříč celou Evropou plně rozvinuta, aby bylo možné úspěšně předcházet konfliktům, jelikož bezpečnost Aliance je neoddělitelně spjata s bezpečností ostatních států Evropy. Z tohoto důvodu se NATO rozhodlo plně podpořit KBSE a její instituce a uznává důležitou roli dalších organizací, jako je Evropské společenství, Západoevropská unie a Organizace spojených národů. Článek 35 říká, že „Aliance má čistě defenzivní povahu: žádná z jejích zbraní nebude nikdy použita s výjimkou sebeobranu, a nepovažuje se (Aliance; pozn. autora) za ničeho nepřítel.“ Článek 41 popisuje úlohu vojenských sil v době míru; ty mohou svou činností přispívat k dialogu a spolupráci v Evropě pomocí aktivit přispívajících k budování důvěry. „Členské státy

Aliance mohou být dále vyzvány, aby přispěly ke globální stabilitě a míru poskytnutím svých sil misím OSN.“ Podle článku 42 mohou, v případě krizové události ohrožující bezpečnost členských států, alianční vojenské síly podporovat politické akce přispívající ke zvládnání těchto krizí a jejich mírovému řešení.

Tento koncept tedy značně rozšiřuje možnosti, kterými může Aliance usilovat o naplnění svých cílů. Rozšířena byla působnost NATO, která se již neomezuje pouze na vlastní území. Velký důraz je kladen na spolupráci se zeměmi, které ještě nedávno představovaly pro Alianci největší hrozbu a s nejvýznamnějšími mezinárodními institucemi. Stěžejní je snaha o udržení míru v celém evropském prostoru včetně jižního Středomoří a Blízkého východu. I přes takto rozšířený rámec působnosti Aliance, se akce mimo její území omezují na politicko-diplomatickou úroveň. Jediným ústupkem je explicitně zakotvená možnost jednotlivých členských států poskytnout své materiální i vojenské zdroje pro účely misí OSN.

3. Strategický koncept Aliance z roku 1999

Již během summitu v Madridu v červenci 1997 konstatovali představitelé členských států Aliance, že došlo k dalším změnám strategického prostředí. I přes konstatování, že koncept z roku 1991 stanovil základní cíle a úkoly Aliance, dohodli se zástupci na přezkoumání konceptu z důvodu zajištění jeho plného souladu s novou bezpečnostní situací v Evropě.²⁰ Vodítkem pro tuto revizi byl plán přijatý v tzv. Madridské deklaraci, který se týkal zejména:

- posílení struktur a procedur podporujících Severoatlantickou radu²¹;
- přeměna vojenského postoje s cílem vytvořit menší a flexibilnější síly s ohledem na vývoj mezinárodních jednotek Combined Joint Task Force;
- revize rozsáhlých nadnárodních vojenských struktur směrem k větší flexibilitě;
- vývoj Evropské bezpečnostní a obranné identity uvnitř Aliance;
- zajištění potřebné flexibility nové struktury, která umožní přístup nových členů do NATO a zajistí prohloubení spolupráce s partnerskými státy a
- připravení Aliance na řešení rizik šíření zbraní hromadného ničení.

²⁰ NATO, Madrid declaration [online], July 1997 [cit. 2012-04-14], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25460.htm,

²¹ Severoatlantická rada je hlavním rozhodovacím orgánem Aliance.

Nový koncept byl přijat na summitu konaném ve dnech 23. – 24. dubna 1999 ve Washingtonu u příležitosti 50. výročí založení NATO. Ke stejnému datu se Česká republika, Maďarsko a Polsko staly oficiálně členy Aliance.

3.1 Analýza konceptu

Koncept z roku 1999 není úplně novým textem, ale výsledkem revize konceptu z roku 1991. K této revizi bylo přistoupeno z důvodu dalších rozsáhlých změn, které se odehrály od představení původního konceptu na podzim roku 1991. Wittman tyto změny shrnuje do následujícího výčtu: rozpadl se Sovětský svaz; v Evropě vypukly násilné konflikty; schopnost OSN řešit konflikty se nevyvíjí tak, jak se po konci studené války očekávalo; bývalí nepřátelé se stali členy Aliance, která pokračuje v politice otevřených dveří; Partnerství pro mír a Euro-atlantická rada partnerství určují směr společné bezpečnosti; bylo vytvořeno strategické partnerství s Ruskem – Stálá rada NATO-Rusko; vyvinula se též spolupráce s Ukrajinou a některými středomořskými státy; připravenost evropských států nést větší zodpovědnost je zdůrazněna vývojem Evropské bezpečnostní a obranné identity uvnitř Aliance; navíc se NATO rozhodlo nezůstat stranou v případě konfliktů na Balkáně a zapojilo se tak do zcela nového úkolu přímo nesouvisejícího se společnou obranou.²²

Revize konceptu probíhala ve dvou fázích. V první polovině roku 1998 se konaly koncepční debaty nad základními prvky, které budou v novém konceptu obsaženy. Zároveň započalo detailní přezkoumávání předchozího konceptu, které se protáhlo na dobu 15 měsíců, a poslední problematické body byly vyřešeny právě na summitu ve Washingtonu v dubnu 1999.²³

Následující kapitola analogicky analyzuje strategický koncept z pohledu předcházení a řešení krizových situací.

3.1.1 Bezpečnostní prostředí

V úvodu konceptu je zmíněno, že dramatické změny strategického prostředí související s koncem studené války byly reflektovány v konceptu z roku 1991, od té doby však došlo k dalšímu politickému vývoji. Opět se připomíná, že konec studené

²² WITTMAN, K., NATO's new strategic concept, In: *NATO's Nations and Partners for Peace* [online], 2000 vol. 1, p. 10-11 [cit. 2012-04-17], Dostupné z:

<http://search.proquest.com/docview/274641516?accountid=15618>,

²³ CRAGG, A., A new Strategic Concept for a new era, In: *NATO Review* [online], 1999, vol. 47 – No. 2, p. 19-22 [cit. 2012-04-18], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9902-04.htm>,

války přináší slibnější, ale také náročnější vyhlídky na nové příležitosti a rizika. Článek 3 zavazuje Alianci provádět nové nezbytné aktivity v zájmu širší bezpečnosti a ukazuje hloubku tohoto závazku na její snaze ukončit lidské utrpení vytvořené konfliktem na Balkáně. I přes pozitivní vývoj v některých oblastech (kontrola zbrojení apod.) byl za posledních 10 let zaznamenán vznik nových komplexních rizik euro-atlantické stability, jež zahrnovala především útlak, etnické konflikty, ekonomické nesnáze, kolaps politického řádu a šíření zbraní hromadného ničení. Článek 20 potvrzuje ohrožení bezpečnosti členských států Aliance ze strany potenciálních i skutečných krizí na její periferii. Jak je uvedeno v článku 4: „Aliance má nezastupitelnou úlohu při upevňování a uchování pozitivních změn nedávné minulosti a při řešení současných i budoucích bezpečnostních výzev“. Velký význam je znovu přikládán mezinárodním organizacím (OSN, OBSE, EU a ZEU) v článku 14, které se staly ústředním prvkem bezpečnostního prostředí. Též je potvrzena hlavní zodpovědnost Rady bezpečnosti OSN za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. V dalším článku je vyzdvižena spolupráce s OBSE, zejména ve snaze navrátit mír do bývalé Jugoslávie.

I v novém konceptu je změnám strategického prostředí přikládán hlavně pozitivní charakter. Potenciální hrozby však získaly mnohem konkrétnější obrysy v podobě etnických konfliktů na Balkáně, na jejichž ukončení se Aliance podílí za použití nových nástrojů. Z článku 4 též jasně vyplývá, že Aliance bude i nadále vyvíjet úsilí při řešení budoucích bezpečnostních výzev.

3.1.2 Úkoly a cíle

V souvislosti s hlavními cíli podle článku 6 usilovala Aliance na základě sdílených hodnot o zajištění spravedlivého a trvalého mírového uspořádání v Evropě a bude v tomto úsilí pokračovat. Tento cíl může být ohrožen krizemi a konflikty ohrožujícími euro-atlantický prostor. Proto Aliance nezajišťuje pouze bezpečnost svých členů, ale přispívá k míru a stabilitě v celém regionu. Hlavní bezpečnostní úkoly zůstaly zachovány, oblast krizového managementu však byla rozšířena o nový nástroj; Aliance musí „být připravena, případ od případu a na základě konsensu, v souladu s článkem 7 Washingtonské smlouvy²⁴, přispívat k účinné prevenci konfliktů a angažovat se aktivně v krizovém řízení, včetně operací reagujících na krize.“ (článek 10) Dále se uvádí, že bude Aliance, při plnění svých základních bezpečnostních úkolů, nadále respektovat

²⁴ Podle článku 7 se Washingtonská smlouva žádným způsobem nedotýká práv a povinností smluvních stran, které jsou členy OSN, vyplývajících z Charty či základní odpovědnosti Rady bezpečnosti.

legitimní bezpečnostní zájmy ostatních a hledat mírové řešení sporů tak, jak je stanoveno v Chartě OSN.

Hlavní cíle Aliance zůstávají prakticky beze změny, je však zřejmý další posun v uplatňování jejího vlivu mimo své vlastní území, kde se NATO již neomezuje na dosažení svých cílů pouze politickými prostředky.

3.1.3 Prostředky

Podle článku 25 zůstává Aliance odhodlána nadále aplikovat širší přístup k bezpečnosti a spolupracovat s OSN a OBSE. Společným cílem je vybudovat evropskou bezpečnostní architekturu, ke které bude Aliance přispívat prohlubováním vztahů mezi euro-atlantickými státy a řízením krizí. K tomu by měl napomoci i vývoj Evropské bezpečnostní a obranné identity. V článku 29 o zachování vojenských schopností se píše, že tyto „jsou základem schopností Aliance přispívat k prevenci konfliktů a krizového managementu prostřednictvím operací mimo Článek 5 (Washingtonské smlouvy; pozn. autora) reagujících na krize.“ Tyto operace mohou být velmi náročné a vyžadovat podobné nasazení, které by bylo nezbytné u operací spadajících pod Článek 5 Smlouvy. Navazující články 31 a 32 se týkají krizového managementu a předcházení konfliktů, pojednávají o tom, že součástí snahy NATO o zachování míru bude i možnost provádění operací mimo Článek 5 v souladu s mezinárodním právem a ve spolupráci s ostatními organizacemi. Dále se koncept odvolává na příslib Aliance z roku 1994, podporovat případ od případu operace na vytváření míru vedené pod záštitou Rady bezpečnosti či OBSE. V této souvislosti jsou připomenuta následná rozhodnutí Aliance ve věci operací reagujících na krize na Balkáně. Účast na těchto operacích zůstává na rozhodnutí jednotlivých členských států v souladu s jejich ústavami. V části koncepce, týkající se pokynů pro alianční síly, se v článku 41 pojednává o tom, že vojenské kapacity musí být mj. připraveny přispívat k prevenci konfliktů a vykonávat operace mimo Článek 5. Článek 43 rozšiřuje možnosti principu společného úsilí, který umožní aliančním silám vykonávat tyto operace a připraví Alianci na všechny možné alternativy. V článku 51 o postavení aliančních sil se pojednává o tom, že velikost, připravenost a dostupnost těchto sil musí odpovídat závazku kolektivní obrany a provádění operací reagujících na krize, které se mohou odehrávat daleko od domovských základů a to i mimo území aliance. V článku 53 je vyjádřena možnost, aby se na krizových operacích vedených NATO podílely jiné partnerské státy a organizace.

4. Srovnání strategických konceptů

Koncept z roku 1991 byl připravován v době, kdy v celé Evropě probíhaly významné změny a je tudíž zřejmé, že nemohl Alianci připravit na všechny potenciální scénáře, vždyť jen několik týdnů po jeho představení došlo k rozpadu Sovětského svazu. Bylo však nutné, v souvislosti se změnami z let 1989-1990, co nejdříve zahájit transformaci instituce, jejíž principy byly prakticky neměnné po dobu 40 let.

Podle konceptu mají být k předcházení krizí použity politické a další prostředky, včetně vojenských (článek 32), v článku 41 se však stvrzuje, že účel Aliance je čistě obranný a že její zbraně nebudou nikdy použity vyjma obranných účelů. I přes vyjádření oficiální podpory tak nebyl vyslyšen požadavek německého ministra zahraničních věcí Genschera, aby NATO poskytovalo vojenskou a logistickou pomoc mírovým misím pod hlavičkou KBSE²⁵. Strategie však umožňuje, aby se operací mimo prostor Aliance účastnily jednotlivé členské státy a to na žádost Organizace spojených národů (článek 41). K čemuž již došlo během první války v Zálivu.²⁶

Koncept připravil Alianci na množství alternativ budoucího vývoje a pomohl její úspěšné transformaci. Byl zaveden princip spolupráce se zeměmi mimo NATO. Pozornost byla věnována možným krizovým událostem, které by mohly nepřímo ohrožovat bezpečnost členských států, a možnostem (zejména politickým), jak těmto krizím úspěšně předcházet. Navzdory uznání významu institucí jako OSN, KBSE či ZEU pro celkovou stabilitu a mír v Evropě a umožnění jednotlivým členským státům účastnit se misí na udržení míru pod záštitou těchto organizací, zůstává krizové řízení ze strany NATO vnímáno čistě v kontextu Článku 5 Washingtonské smlouvy a použití zbraní Aliance je omezeno pouze na obranné účely.

Koncept z roku 1999 má téměř stejnou formu jako jeho předchůdce, je však podrobnější a obsahuje řadu specifičtějších informací, tomu odpovídá i jeho zhruba o jednu třetinu větší rozsah. Základní cíle a poslání Aliance zůstalo zachováno, rozšířeny však byly prostředky dosahování těchto cílů. Rozšířením krizového managementu o operace reagující na krize mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy NATO definitivně opouští čistě obranný účel svých vojenských sil.

V analýze bezpečnostního prostředí je značná pozornost věnována konfliktům na Balkáně, na kterých Aliance zároveň prezentuje svou snahu usilovat o stabilitu v Euro-

²⁵ *Oxford Analytica Daily Brief Service*, NATO: Rome Summit [online], 1991, Nov 07 [cit. 2012-04-01], Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/192419155?accountid=15618>,

²⁶ DE WIJK, R., *Towards a new political strategy for NATO...*,

atlantickém prostoru a závazek o řešení sporů, ve kterých jeden evropský národ ohrožuje jiný. Změna nastala i ve vztahu NATO k dalším mezinárodním organizacím, se kterými Aliance rozšířila spolupráci a nabídla OSN a OBSE svou podporu při mírových operacích v souladu s mezinárodním právem. Tato podpora má podobu provádění operací mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy reagujících na krize, které se mohou odehrávat mimo území Aliance a mohou svou náročností vyrovnat případným obranným operacím vedeným podle Článku 5 Smlouvy.

Mezi hlavní změny v oblasti řešení krizových situací ze strany NATO patří možnost provádět operace reagující na krize mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy v souladu s mezinárodním právem, přičemž se tyto operace mohou odehrávat mimo území Aliance a vyžadovat značné materiální i nemateriální prostředky, a podpora jednotlivých operací na utváření míru pod mandátem OBSE a OSN.

5. Válka v Bosně a Hercegovině

Etnické napětí v Jugoslávii začalo počátkem 90. let nabývat závažných rozměrů. Jugoslávská federální vláda ztrácela svůj vliv, na vzestupu byl naopak vliv jednotlivých národních představitelů. „V lednu 1990 se fakticky rozpadl Svaz komunistů Jugoslávie a s jeho pozvolným zánikem mizely i poslední mocenské vazby jihoslovanské federace.“²⁷ Definitivní konec sjednocené Jugoslávie přišel v červnu 1991, kdy Slovinsko a Chorvatsko vyhlásily nezávislost. Přerušení vazeb těchto republik s Jugoslávií nezabránila ani Brionská deklarace sjednaná za účasti států Evropských společenství (ES). Ihned po vyhlášení slovinské nezávislosti se strhly boje mezi slovinskými oddíly teritoriální obrany a federální armádou, tyto však neměly dlouhého trvání, po deseti dnech byly ukončeny podepsáním deklarace v Brioni. V Chorvatsku však byla situace složitější. Již v té době silné etnické napětí mezi Chorvaty a v Chorvatsku žijícími Srby dosáhlo po vyhlášení nezávislé Chorvatské republiky jako státu Chorvatů svého maxima. Separatistické snahy srbské menšiny přešly v otevřené boje, do kterých byla nakonec vtažena i Jugoslávská národní armáda (JNA), nad níž jugoslávští vládní představitelé ztratili kontrolu.²⁸ Srbům se tak během několika měsíců

²⁷ NÁLEVKA, V., *Světová politika ve 20. století (II.)*, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2000, s. 246,

²⁸ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia and its aftermath*, Greenwood Press, London 2004, s. 22-23,

podářilo ovládnout jimi obývané území a vyhlásili na něm nezávislou Republiku Srbská Krajina.

V probíhajícímu konfliktu se záhy začalo angažovat i mezinárodní společenství. Již v září téhož roku přijala Rada bezpečnosti (RB) OSN rezoluci, kterou uvalila embargo na veškerý dovoz zbraní a vojenského vybavení do Jugoslávie. Zároveň podpořila již probíhající snahy ze strany ES, které se s podporou členských zemí KBSE pokoušely obnovit mír a dialog v Jugoslávii.²⁹ Následné snahy vedly k nastolení příměří na podzim 1991, které mělo být kontrolováno pozorovateli OSN. O jejich nasazení rozhodla Rezoluce RB OSN č. 743 (1992), kterou byla dne 21. února 1992 ustanovena mírová mise UNPROFOR. Mise byla původně ustanovena na 12 měsíců a jejím cílem bylo vytvořit mírové a bezpečnostní podmínky nezbytné pro jednání o celkovém řešení jugoslávské krize.³⁰

Přelom let 1991 a 1992 znamenal faktický konec „Titovy“ Jugoslávie. V září 1991 vyhlásila nezávislost Makedonie. V prosinci 1991 rezignoval předseda Prezídia SFRJ Stjepan Mjesić, v lednu 1992 odstoupil velitel JNA Veljko Kadijević. V témže měsíci uznaly členské státy ES slovinskou a chorvatskou nezávislost. V únoru se konalo referendum v Bosně a Hercegovině, občané se v něm vyjádřili pro nezávislost státu, ta byla vyhlášena 3. března 1992.³¹ Pokračující Svazová republika Jugoslávie tak již byla federací pouhých dvou států – Srbska a Černé Hory.

V následujících kapitolách se práce věnuje událostem v Bosně a Hercegovině a zapojení mezinárodního společenství do probíhajících bojů. Důraz bude kladen zejména na aktivity Severoatlantické aliance přímo související s tímto konfliktem a operacemi reagujícími na krize.

5.1 Počátek války

„Z šesti jugoslávských republik, Bosna a Hercegovina byla nejvíce různorodá. Byla to Jugoslávie ve zdrobnělé podobě.“³² Podle sčítání z roku 1991 činili 43,7 procenta populace bosenští Muslimové, 31,4 procenta Srbové a 17,3 procenta Chorvati; 5,5 procenta obyvatel se označilo za Jugoslávce.³³

²⁹ UNITED NATIONS, *Former Yugoslavia – UNPROFOR* [online], September 1996 [cit. 2012-04-22], Dostupné z: http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprof_b.htm,

³⁰ Tamtéž,

³¹ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia...*, s. 24-25,

³² Tamtéž, s. 27,

³³ Tamtéž, s. 28,

Záhy po vyhlášení nezávislosti ze strany Slovinska a Chorvatska, se situace začala komplikovat i v Bosně a Hercegovině. V průběhu roku 1991 byly v Bosně vyhlášeny čtyři srbské autonomní oblasti a na zabezpečení jejich hranic byla povolána jugoslávská armáda, která posléze v prosinci téhož roku obklíčila Sarajevo, Bihać, Mostar a Tuzlu těžkou technikou. Již v listopadu téhož roku bosenský prezident Alija Izetbegović varoval před nebezpečím války a požádal o okamžité nasazení mezinárodních mírových sil OSN. Tato výzva byla v prosinci zopakována, avšak OSN na ni nedokázalo reagovat. Dne 9. ledna 1992 vyhlásili bosensští Srbové Republikou Srbskou nezávislou na centrální vládě v Sarajevu. Následné referendum o nezávislosti Bosny a Hercegoviny bylo ze srbské strany bojkotováno a přibližně měsíc po vyhlášení bosenské nezávislosti vypukl válečný konflikt, který trval až do října 1995.³⁴

5.2 Angažovanost mezinárodního společenství

Ačkoli bylo v plánu vyslat do Bosny a Hercegoviny pozorovatele mise UNPROFOR z Chorvatska poté, co bude dokončena demilitarizace zdejších chráněných zón (UNPA)³⁵, situace v Bosně se vyvíjela takovým způsobem, že již 30. dubna 1992 byli vysláni první pozorovatelé do oblasti Mostaru. I přes veškeré snahy o nastolení příměří se však situace v zemi zhoršovala a v květnu byli pozorovatelé z bezpečnostních důvodů odvoláni zpět do Chorvatska. Rada bezpečnosti nadále vyzývala zúčastněné strany, aby zastavily boje a důrazně varovala okolní státy před vměšováním se do konfliktu.³⁶ Následovalo mezinárodní uznání Bosny a Hercegoviny jako nezávislého státu ze strany OSN dne 22. května a o týden později uvalila RB OSN sankce na Federativní republiku Jugoslávie za její podíl na konfliktu.³⁷ V červnu se misi UNPROFOR podařilo vyjednat stažení srbských vojsk ze sarajevského letiště a obnovení dodávek humanitární pomoci. Ve věci dodržování této dohody vydala RB OSN rezoluci rozšiřující mandát jednotek UNPROFOR o možnost nasazení válečných pozorovatelů v Sarajevu. Neutěšená situace si však žádala další opatření ze strany OSN. V srpnu vydala RB OSN rezoluci vyzývající na základě článku VII Charty OSN členské státy, aby přijaly veškerá nezbytná opatření a pomohly ve spolupráci s OSN zajistit nezbytnou humanitární pomoc v Sarajevu a dalších oblastech Bosny a Hercegoviny. O

³⁴ RAMET, P. S., *Balkan Babel – the Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević*, Westview Press, Oxford 2002, s. 206-207,

³⁵ UNPA – United Nations Protected Areas; území, na kterých RB OSN zvláštními ustanoveními vynucuje dodržování příměří,

³⁶ UNITED NATIONS, *Former Yugoslavia – UNPROFOR...*,

³⁷ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia...*, s. 30,

měsíc později byl tento úkol přenesen na misi UNPROFOR, jejíž mandát byl rozšířen, a bylo vytvořeno samostatné velení pro Bosnu a Hercegovinu.³⁸ V téže roce přijala RB OSN ještě rezoluci zakazující veškeré vojenské lety nad Bosnou a Hercegovinou vyjma letů jednotek UNPROFOR a dalších letů podporujících operace OSN a rezoluci umožňující nasazení pozorovatelů na hranicích země, aby se zabránilo vnějšímu zasahování do konfliktu.³⁹

5.3 Podpora KBSE a OSN Severoatlantickou aliancí

Konflikt v Jugoslávii již od samotného počátku sledovala i Severoatlantická aliance. V týdnu před Římským summitem v říjnu 1991 vydala samostatné prohlášení k situaci v Jugoslávii, ve kterém odsoudila násilí jako nástroj dosahování politických cílů a explicitně podpořila snahu ES, KBSE a RB OSN nastolit co nejdříve příměří.⁴⁰ Během zasedání Severoatlantické rady na úrovni ministrů v červnu 1992 v Oslu, uznalo NATO posilující úlohu KBSE v oblasti evropské bezpečnosti a vyjádřilo ochotu poskytnout své zdroje a v jednotlivých případech tak podpořit mírové operace pod vedením KBSE.⁴¹ Aliance tak přibližně půl roku po vydání strategické koncepce zásadním způsobem, který je v rozporu s ustanovením, že zbraně NATO nikdy nebudou použity k jiným než obranným účelům, mění svou strategii. Podle tehdejšího italského ministra obrany Salva Ande nové konflikty v podobě regionálních krizí vyvolaných etnickým či náboženským napětím „volají po přehodnocení tradičních bezpečnostních záruk jak na kolektivní, tak na národní vojenské úrovni“.⁴² Paradoxně prý bylo strategické uspořádání jasnější v průběhu studené války, kdy byl svět rozdělen na země, které bezpečnost poskytovaly a na ty, jež ji spotřebovávaly; v dnešním světě se role promíchaly a země NATO se staly jak poskytovateli bezpečnosti, tak jejími spotřebiteli.⁴³ V samostatném prohlášení Severoatlantické rady k situaci na Balkáně pak bylo opět vyjádřeno politování nad situací v bývalé Jugoslávii a rozšíření konfliktu na území Bosny a Hercegoviny. NATO znovu podpořilo mezinárodní organizace v jejich

³⁸ UNITED NATIONS, *Former Yugoslavia – UNPROFOR...*,

³⁹ Tamtéž,

⁴⁰ NATO, *The Situation in Yugoslavia* [online], 01 Nov. 1991 – 08 Nov. 1991 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23849.htm,

⁴¹ NATO, *Final Communiqué of the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council* [online], 04 Jun. 1992 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-3DCF4D89-07FCF01C/natolive/official_texts_23983.htm,

⁴² ANDÒ, S., *Preparing the Ground For an Alliance Peacekeeping Role*, In: *Nato Review* [online], 1992, vol. 41 – No. 2, p. 4-9 [cit. 2012-04-28], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1993/9302-2.htm>,

⁴³ Tamtéž,

úsilí a podpořilo RB OSN v uvalení sankcí na Svazovou republiku Jugoslávie.⁴⁴ V červenci téhož roku zahájilo NATO svou první operaci v souvislosti s jugoslávským konfliktem. Lodě stálých námořních sil NATO ve Středomoří zahájily pozorovací operaci za účelem kontroly dodržování rezolucí RB OSN - zbrojního embarga a sankcí uvalených na Svazovou republiku Jugoslávie.⁴⁵ V říjnu 1992 zahájilo NATO letecké monitorovací operace v souvislosti s vyhlášením bezletové zóny nad Bosnou a Hercegovinou. Od listopadu se NATO též ve spolupráci se ZEU podílelo na dodržování rezoluce bránící zasahování třetích stran do konfliktu.⁴⁶

Problematikou Jugoslávie se NATO na vysoké úrovni zabývalo znovu na prosincovém setkání Severoatlantické rady na úrovni ministrů v Bruselu. Ve svém prohlášení NATO zopakovalo své hluboké znepokojení nad zhoršující se situací v bývalé Jugoslávii. Dále Aliance obvinila Srbsko a bosenské Srby z primární odpovědnosti na válce v Bosně a Hercegovině a odmítla jakékoli územní či populační změny: „Suverenita a teritoriální integrita Republiky Bosna a Hercegovina musí být obnovena.“⁴⁷ Zároveň NATO vyjádřilo obavy z možného přelití konfliktu do oblastí Kosova a doporučilo zúčastněným stranám okamžitě započít vyjednávání o obnovení autonomie Kosova a zaručení lidských práv na úrovni Mezinárodní konference o bývalé Jugoslávii (ICFY)⁴⁸. Podpořena byla také preventivní přítomnost jednotek OSN v Kosovu: „Vypuknutí konfliktu by mohlo, v případě jeho rozšíření, znamenat vážnou hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost a vyžadovalo by adekvátní reakci mezinárodního společenství.“⁴⁹ Byla vyjádřena podpora dosavadnímu úsilí mezinárodních institucí a vzhledem k neutěšené situaci v Sarajevu, doporučila Severoatlantická rada Radě bezpečnosti OSN přijetí dalších opatření, co nejdříve to bude možné.

Na tomto setkání byly také prezentovány výsledky Severoatlantické rady v oblasti posilování role Severoatlantické aliance v operacích na podporu míru. Významným bodem v oblasti mírových operací NATO bylo potvrzení, že NATO bude

⁴⁴ NATO, *Statement issued at the Meeting of the North Atlantic Cooperation Council* [online], 05 Jun. 1992 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23984.htm,

⁴⁵ NATO, *Statement on NATO Maritime Operations (1)* [online], 10 Jul. 1992 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23980.htm,

⁴⁶ NATO, *Peace support operations in Bosnia and Herzegovina* [online], Last updated: 05-Mar-2012 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52122.htm,

⁴⁷ NATO, *Statement on Former Yugoslavia* [online], 17 Dec. 1992 [cit. 2012-04-27], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23974.htm,

⁴⁸ Konference uspořádaná Evropským společenstvím a OSN za účelem dosažení míru diplomatickou cestou, poprvé konala v srpnu 1992 v Londýně.

⁴⁹ NATO, *Statement on Former Yugoslavia* [online], 17 Dec. 1992...,

případ od případu podporovat operace na podporu míru v kompetenci RB OSN, která je hlavní autoritou v oblasti světového míru a bezpečnosti.⁵⁰ V prohlášení se dále uvádí, že se NATO v tomto duchu podílí na rezolucích RB OSN souvisejících s konfliktem v bývalé Jugoslávii: „Poprvé ve své historii se Aliance podílí na operacích na udržování míru a vynucování sankcí OSN.“⁵¹ Severoatlantická aliance se tak oficiálně přihlásila ke svému závazku přispívat ke stabilitě a míru v euro-atlantické oblasti. Podle zástupce generálního tajemníka pro politické záležitosti Johna Kriendlera však nebylo NATO připraveno podnikat operace na udržení míru z vlastní iniciativy, jelikož by se pro takový přístup nenašla shoda mezi všemi členskými státy Aliance. „Je nezbytné, jak můžeme vidět na případě bývalé Jugoslávie, úzce spolupracovat s Organizací spojených národů, která má, v souladu s Chartou OSN, zodpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti a může nařídít operace na udržení míru a operace na vynucení míru, pokud to bude nezbytné.“⁵² OSN a KBSE tak podle něj zaujímají ústřední pozici ve struktuře vzájemně se posilujících organizací, které jako jediné mohou poskytnout nezbytnou legitimitu pro takové akce, neboť vyjadřují a uplatňují společnou vůli mezinárodního společenství.⁵³ Generální tajemník OSN Kofi Annan ve své zprávě o součinnosti NATO a OSN v případě mírových operací mimo jiné uvedl, že s narůstajícím počtem těchto operací a jejich materiální a logistickou náročností, musí OSN hledat nové partnery jakými je například NATO, které může hodně přispět konceptu udržování míru „v jeho svalnaté podobě“. Dále uvedl, že zatímco má OSN zodpovědnost za globální mír a bezpečí, oblast zájmů NATO se v zásadě omezuje na Evropu.⁵⁴

5.3.1 První vojenská intervence NATO mimo vlastní území

Dosavadní angažovanost Severoatlantické aliance v probíhajícím bosenském konfliktu se do roku 1993 týkala pouze kontrolních a monitorovacích misí. Dne 31. března 1993 vydala RB OSN Rezoluci č. 816, kterou schválila vynucování bezletového pásma nad Bosnou a Hercegovinou a rozšířila zákaz na přelety všech letounů s pevnými

⁵⁰ NATO, *Final communiqué of the Ministerial meeting of the North Atlantic Council* [online], 17 Dec. 1992 [cit. 2012-04-27], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23972.htm,

⁵¹ Tamtéž,

⁵² KRIENDLER, J., NATO's changing role opportunities and constraints for peacekeeping, In: *Nato Review* [online], Jun. 1993, vol. 41 – No. 3, p. 16-21 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1993/9303-4.htm>,

⁵³ Tamtéž,

⁵⁴ ANNAN, A. K., UN peacekeeping operations and cooperation with NATO, In: *Nato Review* [online], Oct. 1993, vol. 47 – No. 5, p. 3-7 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1993/9305-1.htm>,

křídly a vrtulníky s výjimkou letů povolených UNPROFOR.⁵⁵ V návaznosti na to zahájila Aliance dne 12. dubna 1993 vynucovací operaci Deny flight, jejímž účelem bylo zajistit dodržování rezoluce RB OSN o bezletové zóně nad Bosnou a Hercegovinou.⁵⁶ Rozdílem mezi operací Deny flight a předchozími operacemi NATO v bývalé Jugoslávii byl právě její vynucovací charakter. NATO bylo pověřeno použít v nezbytných případech sílu. K tomu došlo v únoru 1994, kdy byla stíhacími letouny Aliance sestřelena čtyři nepřátelská letadla porušující bezletovou zónu. Šlo o vůbec první vojenský střet Aliance v probíhajícím konfliktu a také o první vojenské zapojení Aliance mimo vlastní území.⁵⁷

Na zasedání Severoatlantické rady v červnu 1993 NATO potvrdilo svůj závazek podporovat KBSE a OSN při operacích na udržování míru. Zároveň byla v rámci Severoatlantické rady pro spolupráci (NACC)⁵⁸ pro účely řešení bosenského konfliktu ustanovena Skupina pro spolupráci v oblasti udržování míru. V rámci této skupiny bude NATO spolupracovat s nečlenskými zeměmi na mírových operacích za účelem rozvoje vzájemného pochopení v této oblasti a sdílení zkušeností v oblasti operací na udržení míru pod vedením KBSE a OSN.⁵⁹ „Založení této skupiny byl zásadní krok vpřed, protože odráží shodu na definicích, obecných a provozních principech a pokynech pro spolupráci na úrovni NACC v oblasti udržování míru, stejně jako opatření pro obecnou spolupráci.“⁶⁰ V srpnu přijala Severoatlantická rada řadu opatření související s Rezolucí RB OSN č. 836 o celkové ochraně bezpečných území a zahájila okamžité přípravy na uplatnění účinnějších opatření proti původcům pokračujících útoků. NATO bylo zároveň pověřeno připravit v úzké spolupráci s UNPROFOR operační varianty vzdušných útoků.⁶¹ V lednu roku 1994 NATO na bruselském summitu potvrdilo své odhodlání provést letecké údery v případě porušování bezletové zóny nad Bosnou a Hercegovinou či porušování klidu zbraní v OSN vyhlášených bezpečných oblastech.⁶²

⁵⁵ UNITED NATIONS, *Former Yugoslavia – UNPROFOR...*,

⁵⁶ Tamtéž,

⁵⁷ NATO, *Peace support operations in Bosnia and Herzegovina...*,

⁵⁸ NACC byla založena v prosinci 1991 a předcházela Euro-atlantické radě partnerství,

⁵⁹ NATO, *Statement issued at the meeting of the North Atlantic Cooperation Council* [online], 11 Jun. 1993 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-73F6777C-9F1AA1D9/natolive/official_texts_24150.htm,

⁶⁰ KRIENDLER, J., *NATO's changing role opportunities and constraints for peacekeeping ...*,

⁶¹ NATO, *Press Statement by the Secretary General* [online], 02 Aug. 1993 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-73F6777C-9F1AA1D9/natolive/official_texts_24147.htm,

⁶² NATO, *Declaration of the Heads of State and Government* [online], 11 Jan. 1994 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24470.htm,

I přes veškeré snahy mezinárodního společenství se situace v Bosně a Hercegovině nezlepšovala. Snaha OSN a ES zprostředkovat mír začala v roce 1993 nabírat reálných představ v podobě Vance-Owenovy mírové dohody, podle které mělo dojít k rozdělení Bosny a Hercegoviny do národnostně homogenních částí, přičemž Sarajevo by mělo zvláštní status a bylo by pod stálým dohledem mezinárodních mírových sil. Tento plán byl však po několika měsících vyjednávání bosenskými Srby odmítnut. Následující Owen-Stoltenbergův mírový plán vzal definitivně za své poté, co se na konci roku 1993 strhly boje mezi, do té doby spojenými, Chorvaty a Muslimy.⁶³ Vyhlídky na uzavření míru byly v roce 1994 horší než kdy předtím. Boje pokračovaly a začaly nabývat charakteru občanské války. Výše zmíněný srbský letecký útok na sarajevské tržiště z února 1994 znamenal zvrát v řešení bosenské otázky: „NATO bylo vtaženo do zastrasování Srbů.“⁶⁴

Leteckých operací NATO začalo v následujících měsících přibývat, jejich hlavním účelem bylo zajištění dodržování bezletové zóny a ochrana jednotek UNPROFOR a pracovníků humanitárních organizací. Byly též povoleny letecké údery s cílem zajistit stažení těžkých zbraní ze Sarajeva a stažení sil bosenských Srbů z centra Goradže a dalších OSN vyhlášených bezpečných zón. V listopadu 1994 NATO znovu potvrdilo připravenost provést letecké údery v případě narušení bezpečných zón. Zároveň rozšířilo leteckou podporu jednotek OSN i na území Chorvatska a pohrozilo útokem na srbské jednotky narušující bezpečné zóny OSN z oblasti Krajiny.⁶⁵ Letecké operace NATO pokračovaly i v roce 1995, i přes leteckou podporu však v červenci 1995 padlo do srbských rukou bezpečné území Srebrenica a Žepa, což vedlo ke zvýšení úsilí o ukončení bojů. Mezitím provedla chorvatská armáda ofenzivu na Srby vyhlášenou Republiku srbskou Krajinu a obnovila územní integritu Chorvatska. „Chorvatské vítězství nad krajinskými Srby vytvořilo předpoklady pro ukončení válečného konfliktu i v Bosně a Hercegovině.“⁶⁶ Po eskalaci násilí v Sarajevu byla 30. srpna zahájena operace Rozhodná síla. Letecké útoky Aliance na srbské pozice pokračovaly až do 20. září, kdy velitelé sil NATO a OSN došli k závěru, že bosenská Srbové splnili podmínky stanovené OSN. Další menší konflikty pokračovaly až do listopadu, kdy byla dne 21. listopadu 1995 v americkém Daytonu podepsána Dohoda o

⁶³ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia...*, s. 32-33,

⁶⁴ Tamtéž,

⁶⁵ NATO, Decisions by the North Atlantic Council [online], 24 Nov. 1994 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24440.htm,

⁶⁶ NÁLEVKA, V., *Světová politika ve 20. století (II.)...*,

míru v Bosně mezi Republikou Bosna a Hercegovina, Chorvatskou republikou a Federativní republikou Jugoslávie.

Podepsání dohody umožnilo RB OSN odvolat uvalené sankce a přistoupit k rušení zbrojního embarga. V listopadu byly též ukončeny vynucovací operace ze strany NATO a zahájeny přípravy na vysazení implementačních sil (IFOR), které byly vojenskou součástí Daytonské mírové dohody a jejichž velení měla na starost Severoatlantická aliance. Operace pod kódovým označením Joint Endeavour tak měla otestovat „schopnosti NATO plnit své úkoly v oblasti krizového managementu a udržování míru vedle svých hlavních funkcí obrané aliance.“⁶⁷

5.4 První operace NATO reagující na krizi

IFOR byla první operací vedenou Severoatlantickou aliancí mimo její území a zároveň byla první operací, kdy se k členským státům Aliance připojily jednotky z jiných zemí. Byla ustanovena na jeden rok s cílem dosáhnout vojenských aspektů Daytonské dohody, když NATO převzalo zodpovědnost za vojenské operace v Bosně a Hercegovině od jednotek UNPROFOR. IFOR byla řízena podle kapitoly VII Charty OSN odvozující své kompetence z Rezoluce RB OSN č. 1031 ze dne 15. prosince 1995. Ta dávala operaci mandát nejen na udržování míru, ale též na jeho případné vynucování. „Jako taková, striktně řečeno, byla IFOR operace na vynucení míru, která byla obecně označována za operaci na udržení míru.“⁶⁸ Hlavním cílem IFOR bylo zaručit konec nepřátelských akcí a oddělit od sebe ozbrojené složky Federace Bosny a Hercegoviny a Republiky Srbské. Cíle operace IFOR byly v podstatě splněny konáním voleb v září 1996.

Mandát operace IFOR vypršel 20. prosince 1996 podle prohlášení NATO však stále bylo třeba vykonat značné množství práce k zachování míru po tolika letech války, proto Aliance souhlasila s nasazením jednotek stabilizačních sil (SFOR).⁶⁹ Operace SFOR byla řízena podle kapitoly VII Charty OSN na základě Rezoluce RB OSN č. 1088 z 12. prosince 1996, jejímž hlavním cílem bylo přispět k bezpečnému prostředí vhodnému pro civilní a politickou rekonstrukci země. Aktivita stabilizačních sil zahrnovaly hlídkování, zajišťování bezpečnosti, podporu obranných reforem,

⁶⁷ NATO, Statement on Bosnia-Herzegovina [online], 05 Dec. 1995 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24719.htm,

⁶⁸ NATO, *Peace support operations in Bosnia and Herzegovina...*,

⁶⁹ NATO, Statement on Bosnia-Herzegovina [online], 10 Dec. 1996 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25055.htm,

odminování území, zatýkání osob obviněných z válečných zločinů a asistence uprchlíkům při návratu do jejich domovů.⁷⁰ Původně bylo nasazení SFOR plánováno na 18 měsíců, nakonec však byla mise oficiálně ukončena až v roce 2005.

5.5 Shrnutí

Operace v Bosně a Hercegovině prováděné ze strany Severoatlantické aliance zcela jistě představovaly posun v chápání pojetí bezpečnosti v euro-atlantické oblasti. „Bosna představovala archetypální mezinárodní výzvu 90. let: rozhodnout se, jestli, kdy a jak zasáhnout do války jiných lidí.“⁷¹ Zástupce generálního tajemníka John Kriendler ve své zprávě prohlásil, že „jsme svědky takových tragédií a dramát, které, i když přímo neohrožují naše životní zájmy, nás nemohou nechat lhostejnými.“⁷² Události v průběhu války v Bosně a Hercegovině názorně ilustrovaly hluboký transformační proces Severoatlantické aliance, zejména její měnící se úlohu v oblasti předcházení krizí, krizového managementu a udržování míru. „Nový strategický koncept (koncept z roku 1991; pozn. autora) a zejména vývoj po jeho přijetí potvrzují, že se krizový management, udržování míru a utváření míru v regionálních konfliktech stávají novými hlavními úkoly Aliance.“⁷³ Předcházení krizím a krizový management byly vždy důležitou součástí alianční strategie s pečlivě navrženými postupy a širokou škálou možností, ale udržování míru je něco zcela nového.⁷⁴ Zatímco diskuze o případné podpoře mírových operací ze strany NATO probíhaly téměř po celý rok 1992, události v reálném světě směřovaly Alianci k praktické podpoře operací v rámci rezolucí RB OSN – oficiální rozhodnutí NATO podporovat případ od případu OSN při jejích misích padlo až v prosinci 1992, kdy Aliance již po dobu několika měsíců operace OSN ve skutečnosti podporovala.

Významným krokem pro zajištění bezpečnosti v regionu bývalé Jugoslávie bylo i nasazení implementačních sil IFOR a následně stabilizačních sil SFOR, které mělo nezanedbatelný vliv na budoucí úlohu NATO v oblasti zajišťování evropské bezpečnosti. Podle generálního tajemníka NATO Javier Solana „sestavením unikátních jednotek, čítajících 60 tisíc příslušníků vybraných z 30 různých zemí, poskytla Aliance

⁷⁰ NATO, *Peace support operations in Bosnia and Herzegovina...*,

⁷¹ ALLIN, D. H., *NATO's Balkan Interventions*, Oxford University Press Inc., New York 2002, s. 14,

⁷² KRIENDLER, J., *NATO's changing role opportunities and constraints for peacekeeping ...*,

⁷³ Tamtéž,

⁷⁴ Tamtéž,

model pro budoucí operace... Navíc tato operace umožní zintenzivnění dvoustranného dialogu o rozšíření Aliance.“⁷⁵

6. Válka v Kosovu

Situace v Kosovu se též vyostřuje na přelomu 80. a 90. let 20. století. Na jaře roku 1989 dochází k revizi srbské ústavy, při které je vyškrtáno právo na samosprávu Kosovské autonomní oblasti. O rok později se v Kosovu ilegálně schází bývalá autonomní vláda pod vedením umírněného Ibrahima Rugovy, prosazujícího politiku pasivní rezistence, a schvaluje ústavu nezávislé Albánské republiky Kosovo, která vstoupila v platnost po tajném referendu konaném v září 1991. Vyřešení kosovské problematiky nepomohlo ani přijetí Daytonské mírové dohody, která se neutěšené situaci v Kosovu nevěnovala a potvrzovala neměnnost vnitřních hranic bývalých svazových republik. Kosovští Albánci si začali uvědomovat, že „dokud se nestřílí, ve světě si utlačovaných nikdo nevšimne. A dojde-li později pod mezinárodním nátlakem k jednání, dohoda nakonec uzná s určitými úpravami to, čeho bylo dosaženo bojem v terénu.“⁷⁶ Po tomto okamžiku začal růst význam partyzánské organizace Kosovské osvobozené armády (UÇK), jejímž deklarovaným cílem bylo odtržení Kosova od Srbska a jeho připojení k Albánii. K deziluzi kosovských Albánců dále přispělo, když ES v červnu 1996 oficiálně uznalo Svazovou republiku Jugoslávie.⁷⁷

Již v roce 1996 zahájila UÇK sporadické guerillové akce, jež začaly nabývat na intenzitě v následujících letech. Zabíjením srbských představitelů si UÇK získávala popularitu kosovského lidu. Stále více kosovských Albánců odmítalo pacifistickou politiku Ibrahima Rugovy.⁷⁸ Válečný konflikt vypukl v roce 1998, kdy střety albánských partyzánů se srbskými bezpečnostními silami přerostly v rozsáhlé boje na celém území Kosova.

V následující části se práce věnuje událostem v Kosovu na přelomu let 1998 a 1999 a zapojení mezinárodního společenství. Důraz bude kladen zejména na aktivity

⁷⁵ SOLANA, J., NATO'S role in Bosnia: charting a new course for the alliance, In: *Nato Review* [online], Mar. 1996, vol. 44 – No. 2, p. 3-6 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1996/9602-1.htm>,

⁷⁶ DIENSTBIER, J., *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989-1999*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999, str. 407,

⁷⁷ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia and its aftermath...*, s. 77,

⁷⁸ Tamtéž, s. 78,

Severoatlantické aliance přímo související s tímto konfliktem a operacemi reagujícími na krize.

6.1 Diplomatické úsilí OBSE, OSN a NATO

Po masakru v Drenici v březnu 1998 vydala Kontaktní skupina pro bývalou Jugoslávii⁷⁹ ultimátum pro stažení srbských zvláštních jednotek z Kosova a zahájení dialogu s Ibrahimem Rugovou. Tentýž měsíc vydala RB OSN Rezoluci č. 1160, ve které požadovala okamžité řešení situace v souladu s instrukcemi Kontaktní skupiny. Součástí rezoluce bylo i uvalení embarga na dovoz zbraní do Jugoslávie.⁸⁰ V souvislosti s touto rezolucí vydala Severoatlantická rada oficiální prohlášení o situaci v Kosovu, ve kterém uvádí své znepokojení nad zhoršující se situací a obavy o možné rozšíření konfliktu v regionu. Ve svém prohlášení Rada volala po okamžitém řešení situace v souladu s rezolucí RB OSN a zároveň prohlásila, že je jak proti nezávislosti Kosova, tak nepřijatelnému pokračování současného statusu quo.⁸¹ V květnu 1998 vytýčila Severoatlantická rada dva hlavní cíle NATO ve vztahu ke Kosovu. Prvním cílem bylo přispívat mírovému řešení krize účastí na akcích mezinárodního společenství. Druhým cílem bylo podporovat stabilitu a bezpečnost v okolních zemích, zejména v Albánii a Makedonii.⁸² O měsíc později požádala Severoatlantická rada o zhodnocení možných akcí NATO, připadajících v úvahu v souvislosti se zhoršující se situací v Kosovu.⁸³

Na konci září 1998 vydala RB OSN Rezoluci č. 1199, ve které odsoudila násilí a vyzvala obě strany k ukončení ozbrojených střetů. Zároveň byly se srbskou vládou dohodnuty limity počtu srbských sil na území Kosova a rozsahu jejich operací. Tuto rezoluci podpořila Severoatlantická aliance na společné schůzce NATO-Rusko, během které NATO zároveň oznámilo vydání aktivačního rozkazu pro přípravu omezených leteckých operací nad územím Kosova s cílem ukončit neúnosnou humanitární situaci a

⁷⁹ Skupina založená na Konferenci o bývalé Jugoslávii skládající se z představitelů šesti zemí: USA, Rusko, Francie, Velká Británie, Německo a Itálie,

⁸⁰ UNITED NATIONS, *Resolution 1160 (1998)* [online], 31 March 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1160.htm>,

⁸¹ NATO, *Council Statement on the Situation in Kosovo* [online], 30 Apr. 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25985.htm,

⁸² NATO, *Příručka NATO* [online], Office of Information and Press, Brussels 2001 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: eu-nato-osn.snadno.eu/handbook.pdf, s. 122-123,

⁸³ Tamtéž, s. 123,

podpořit pokračující úsilí zaměřené na nalezení politického řešení.⁸⁴ Podle generálního tajemníka Javiera Solany byl vydáním aktivačního rozkazu vyvinut tlak na prezidenta Miloševiče a bylo mu jasně dáno najevo, že nemá jinou možnost než se přizpůsobit.⁸⁵ „Je to právě tento tlak a naše věrohodná hrozba, která mění situaci v Kosovu k lepšímu.“⁸⁶ Mimo to bylo dohodnuto vytvoření Ověřovací mise v Kosovu (KVM) v rámci mandátu OBSE, jejímž cílem bude kontrola dodržování dohodnutých limitů srbských ozbrojených sil na zemi, s tím, že stejný úkol připadne Severoatlantické alianci ve vzduchu. V souvislosti s KVM vytvořilo NATO vojenský útvar zvláštního určení, jehož úkolem byla případná evakuace jednotek KVM z Kosova.⁸⁷

Diplomatický tlak mezinárodního společenství na ukončení bojů v Kosovu byl značný. Diplomatičké úsilí však podle Javiera Solany „musí být podporováno hrozbou použití vojenské síly“.⁸⁸ Kroky NATO tak směřovaly k realizaci tohoto aspektu, zároveň začalo NATO připravovat operační plány pro implementaci vojenských aspektů případné mírové dohody, podobně jako tomu bylo v Bosně a Hercegovině. „To ukazuje, že musíme reagovat na výzvy, které představují tyto nekontrolovatelné etnické konflikty, pokud skutečně chceme realizovat náš cíl svobodné a mírové Evropy jako celku.“⁸⁹

I přes veškerou snahu mezinárodního společenství, došlo na počátku roku 1999 k opětovné eskalaci násilí na obou stranách. Dne 8. ledna 1999 bylo v albánské vesnici Račak zabito 45 obyvatel. KVM potvrdila, že vina leží na straně Srbů. „Události v Račaku představovaly bod zvratu ve sledu událostí. Kontaktní skupina i NATO došly k přesvědčení, že intervence proti Srbsku je nezbytná.“⁹⁰ Již 29. ledna se sešla Kontaktní skupina a rozhodla bezodkladně zahájit jednání mezi stranami podílejícími se na konfliktu, která by byla zprostředkována na mezinárodní úrovni.⁹¹ V návaznosti na toto rozhodnutí vyjádřila Severoatlantická rada těmto snahám podporu a vyzvala obě

⁸⁴ NATO, *Press Statement* [online], 13 Oct. 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25952.htm,

⁸⁵ SOLANA, J., *Statement to the Press*, [online], 27 Oct. 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/speech/1998/s981027a.htm>,

⁸⁶ Tamtéž,

⁸⁷ NATO, *Statement on Kosovo - Meeting of the North Atlantic Council in Foreign Ministers Session* [online], 08 Dec. 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25939.htm,

⁸⁸ SOLANA, J., *The Washington Summit: NATO steps boldly into the 21st century*, In: *Nato Review* [online], Spring 1999, vol. 47 – No. 1, p. 3-6 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9901-01.htm>,

⁸⁹ Tamtéž,

⁹⁰ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia and its aftermath...*, s. 79,

⁹¹ NATO, *Příručka NATO* [online], Office of Information and Press, Brussels 2001..., s. 124,

strany konfliktu, aby se mírových jednání účastnily. Dále prohlásila, že je Severoatlantická aliance připravena podniknout veškerá nezbytná opatření související se souladem obou zúčastněných stran s mezinárodními závazky. Rada proto pověřila generálního tajemníka schválením leteckých útoků proti cílům na území Federativní republiky Jugoslávie.⁹²

Vyvrcholením společné snahy byla jednání na zámku Rambouillet poblíž Paříže ve dnech 6. až 23. února 1999, která pokračovala v Paříži ve dnech 18. až 23. března.⁹³ Jednání skončila neúspěchem, srbsští představitelé souhlasili s většinou podmínek, včetně autonomie Kosova, jednoznačně se však postavili proti ustanovení o přítomnosti vojsk NATO na území SRJ a dohodu nakonec odmítli.

6.2 Vojenská operace NATO

O den později, dne 24. března 1999, zahájily letouny nato vzdušné údery na cíle v Kosovu. Tímto byla zahájena válka, která nebyla podpořena žádnou rezolucí RB OSN. Kampaň, původně plánována v rozsahu maximálně několika dnů, se kvůli vytrvalému srbskému odporu protáhla na celých 78 dní a skončila až 10. června téhož roku. NATO ve svém prohlášení odůvodnilo zahájení útoků s odvoláním na své prohlášení ze dne 30. ledna, ve kterém se přihlásilo ke snaze zastavit násilí a podpořit vyjednávání prozatímních politických řešení. „Vojenská akce Aliance je zaměřena na podporu těchto politických cílů“.⁹⁴

Jen několik dní před těmito útoky zahájily srbské jednotky mohutnou ofenzivu proti jednotkám UÇK. Během operací NATO se srbský tlak na albánské obyvatelstvo ještě zintenzivnil a kosovští Albánci začali hromadně opouštět své domovy. Během prvního týdne bombardování jich uprchlo okolo 300 tisíc a za celou dobu trvání válečného konfliktu přesáhl počet uprchlíků 840 tisíc, převážně do sousední Makedonie a Albánie.⁹⁵ 12. dubna 1999 stanovilo NATO cíle, jejichž splnění srbským vedením, považuje za nezbytnou podmínku pro ukončení násilí a lidského utrpení v Kosovu.⁹⁶ A zároveň jedině splnění těchto podmínek mohlo být důvodem k ukončení leteckých

⁹² NATO, *Statement by the North Atlantic Council on Kosovo* [online], 30 Jan. 1999 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27459.htm,

⁹³ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia and its aftermath...*, s. 80,

⁹⁴ NATO, *Political and Military Objectives of NATO Action with regard to the crisis in Kosovo* [online], 23 Mar. 1999 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27451.htm,

⁹⁵ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia and its aftermath...*, s. 80,

⁹⁶ NATO, *Příručka NATO* [online], Office of Information and Press, Brussels 2001..., s. 124-125,

úderů Aliance. Na jednání Severoatlantické rady ve Washingtonu ve dnech 23. až 24. dubna NATO potvrdilo neměnnost svých podmínek.⁹⁷

Dne 9. června podepsali představitelé NATO a SRJ vojensko-technickou dohodu ukončující boje. Dohoda mimo jiné zavazovala Srbsko ke stažení svých sil z Kosova a k souhlasu s přítomností mezinárodního bezpečnostního kontingentu dohlížejícího na dodržování podmínek dohody a zabezpečujícího návrat uprchlíků. O den později NATO oficiálně ukončilo bombardování a RB OSN vydala Rezoluci č. 1244 vítající rozhodnutí SRJ ukončit násilí a řešit situaci politickou cestou. Zároveň byla schválena přítomnost mezinárodních bezpečnostních a civilních jednotek v Kosovu pod záštitou OSN.⁹⁸

6.3 Shrnutí

Operace NATO v Kosovu představovala bezprecedentní případ. Javier Solana ve svém prohlášení uvedl: „V reakci na Kosovo vyslala Aliance jasný signál, že bude bránit základní hodnoty atlantického společenství: svobodu, demokracii, lidská práva a právní stát.“⁹⁹ Vojenská kampaň v Kosovu se odehrávala plně v kompetenci NATO. Podle Javiera Solany nemohla Aliance stát déle stranou, zatímco jugoslávská vláda vědomě páchala hrůzostrašné akce proti kosovským Albáncům, jakými byly etnické čistky, masové zabíjení a eliminace identity celého národa.¹⁰⁰ K vojenskému řešení kosovské krize se NATO rozhodlo po odmítnutí všech návrhů politického uspořádání ze srbské strany. Cílem této intervence pak bylo ukončit násilí a zvrátit represivní politiku jugoslávského vedení.

V průběhu operace v Kosovu byl přijat na Washingtonském summitu revidovaný strategický koncept, na jehož aktualizaci se pracovalo již od summitu v Madridu v roce 1997. V Madridu se hlavy členských států NATO shodly, že koncept z roku 1991 již plně nereflexuje výzvy vyplývající ze současného politického uspořádání a je potřeba ho přepracovat tak, aby pomohl adaptovat NATO na 21. století. „Odděleně by byla každá z těchto aktivit dost náročná. Společně však ilustrují, jak náročným se stal politický program Aliance v závěru 50. výročí její existence.“¹⁰¹ Podle

⁹⁷ NATO, *Statement on Kosovo* [online], 23 Apr. 1999 [cit. 2012-05-01], Dostupné z:

http://www.nato.int/cps/en/SID-6CA30F0E-CCCF529E/natolive/official_texts_27441.htm,

⁹⁸ ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia and its aftermath...*, s. 82,

⁹⁹ SOLANA, J., A defining moment for NATO: The Washington Summit decisions and the Kosovo crisis, In: *Nato Review* [online], Summer 1999, vol. 47 – No. 2, p. 3-8 [cit. 2012-05-07], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9902-01.htm>,

¹⁰⁰ Tamtéž,

¹⁰¹ Tamtéž,

italského ministra zahraničí Lamberta Diniho probíhala kosovská válka již v souladu s poslední verzí nové strategické doktríny, která Alianci umožnila předefinovat její roli, účel, geografické hranice, podmínky řízení ve vztahu k dalším institucím a její rozhodovací pravomoci.¹⁰²

7. Vliv událostí na změny strategického konceptu

Podle Diniho vyvstala, v souvislosti s událostmi na Balkáně, potřeba zkvalitnit schopnosti Aliance v oblasti krizového managementu ve světě, což neměl být úkol jednoduchý, ale zcela jistě nevyhnutelný.¹⁰³ Ve snaze vyhnout se pouze nečinnému přihlížení těmto konfliktům, byla Severoatlantická aliance postavena před zcela nové výzvy, které znamenaly zásadní posun v jejím uvažování. Přislíbení podpory operacím na utváření míru pod mandátem KBSE a OSN v roce 1992 vrhá nové světlo na ty části strategického konceptu z roku 1991, které se zabývaly řízením krizí a prevencí konfliktů. Řízení krizí bylo do té doby koncipováno čistě v souladu s Článkem 5 Washingtonské smlouvy a zaměřovalo se tedy jen na případnou agresi vůči Alianci. Stejně tak možnost použití vojenské síly připadala v úvahu jen v případě kolektivní obrany.

Jak podotkl Rob de Wijk: „Vzhledem k rostoucímu zapojení Aliance v krizích mimo vlastní území, nemůže být krizový management nadále vnímán čistě v kontextu Článku 5 Washingtonské smlouvy.“¹⁰⁴ Toto zapojení mělo hluboký dopad na obrané postavení Aliance; použití zbraní již nemohlo být omezeno čistě obrannými účely a byly vyžadovány změny velitelských a silových struktur NATO. Tato transformace NATO způsobila, že „strategický koncept již neslouží svému politickému účelu, nevyjadřuje již cíle Aliance současné doby“.¹⁰⁵ Podle ředitele mezinárodních pracovníků Bosenské pracovní skupiny (Bosnia Task Force) Gregoryho L. Schulta strategický koncept z roku 1991 sice potvrdil nutnost adaptace Aliance na nové bezpečnostní prostředí, „bylo to však zapojení v bývalé Jugoslávii, které dalo podnět

¹⁰² DINI, L., Taking responsibility for Balkan security, In: *Nato Review* [online], Autumn 1999, vol. 47 – No. 3, p. 4-7 [cit. 2012-05-07], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9903-02.htm>,

¹⁰³ Tamtéž,

¹⁰⁴ DE WIJK, R., Towards a new political strategy for NATO....,

¹⁰⁵ Tamtéž,

k mnoha aspektům transformace NATO.¹⁰⁶ Potřeba Aliance, aby její základní principy a cíle zůstaly plně v souladu s bezpečnostními výzvami současnosti a blízké budoucnosti tak nakonec vyústila v potřebu přezkoumání stávajícího strategického konceptu, na které se hlavy členských států dohodly na summitu v Madridu v roce 1997. Revize strategického konceptu probíhala v době stupňující se kosovské krize a aktualizovaný koncept byl přijat ve chvíli, kdy bylo již NATO plně zapojeno do války se Spolkovou republikou Jugoslávie. Kosovská válka byla první samostatnou vojenskou intervencí Aliance, jejímž účelem bylo zabránit stupňujícímu se porušování lidských práv páchaného jugoslávskou armádou na kosovských Albáncích. „A právě v tom spočívá jádro nových misí, které jsou součástí širšího pojetí posílení bezpečnosti a stability v euroatlantickém prostoru, které má zásadní význam, neboť definuje budoucí oblast působení Aliance.“¹⁰⁷

Ačkoli důvodů pro změnu strategického konceptu existovalo více (posilování spolupráce s nečlenskými státy a mezinárodními organizacemi, přijetí nových členů apod.), zahrnutí operací reagujících na krize mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy do systému krizového řízení, bylo bezpochyby jedním z nich. Zlomovým okamžikem v této oblasti se stalo prohlášení podpory KBSE a OSN při jejich operacích na utváření míru v roce 1992. Následující vývoj – letecké údery NATO a nasazení Implementačních a Stabilizačních sil pod přímým velením Aliance v Bosně a Hercegovině – potvrdil změnu ve vnímání bezpečnostního prostředí Aliancí, jejíž snaha o udržování stability a bezpečnosti v euro-atlantické oblasti nadále nemůže spočívat pouze v zajišťování kolektivní obrany v souladu s Článkem 5 Washingtonské smlouvy.

Intervence Aliance v Kosovu sice sledovala stejný cíl, jako předchozí zapojení v Bosně a Hercegovině, zásadním rozdílem však bylo, že operace v Kosovu probíhala plně pod záštitou NATO a bez mandátu RB OSN, čili v rozporu s mezinárodním právem. V nově přijatém konceptu během Washingtonského summitu v roce 1999 Aliance potvrzuje, že bude nadále přispívat k prevenci konfliktů a krizovému managementu v souladu s mezinárodním právem a odvolává se na svůj příslib případ od případu podporovat mírové operace OBSE a OSN. V článku 31 se obecně odvolává na svá následná rozhodnutí týkající se operací NATO souvisejících s krizí na Balkáně, otázka Kosova však v konceptu zůstává nevyřešena. „Všechny zúčastněné členské státy

¹⁰⁶ SCHULTE, L. G., Bringing peace to Bosnia and change to the Alliance, In: *Nato Review* [online], Mar. 1997, vol. 45 – No. 2, pp. 22-25 [cit. 2012-05-08], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1997/9702-6.htm>,

¹⁰⁷ DINI, L., Taking responsibility for Balkan security...

se shodly na nezbytnosti operace z humanitárních důvodů a některé dokonce založily jejich politiku na interpretaci předchozích rezolucí RB OSN, včetně Rezoluce č. 1199 ze září roku 1998, ačkoli RB OSN nikdy výslovně neudělila Alianci souhlas s použitím síly.¹⁰⁸ Aliance nebyla schopna vytvořit společné prohlášení v souvislosti s právním základem použití síly, jednotlivé státy tak byly zodpovědné za formulaci vlastního ospravedlnění, některé se odvolaly na humanitární důvody a rezoluce RB OSN, některé prohlásily, že operace v Kosovu byl výjimečný případ, který v žádném případě nemá být považován za precedens.¹⁰⁹ Ve strategickém konceptu však žádné z těchto prohlášení nebylo a dalo by se tedy říci, že nový strategický koncept nebyl již v době svého přijetí na Washingtonském summitu konzistentní s politikou Severoatlantické aliance.

¹⁰⁸ NEČAS, P., TEREM, P., KELEMEN, M., From Washington to Lisbon: A new NATO strategic concept, In: *Obrana a strategie* [online], December 2009, Vol. 9, No. 2, p. 49-60 [cit. 2012-05-12], Dostupné z: <http://www.defenceandstrategy.eu/redakce/tisk.php?lanG=en&clanek=38821&slozka=17481&xsekce=37970&>

¹⁰⁹ Tamtéž,

Závěr

Přijetím nového strategického konceptu na podzim roku 1991 reagovala Severoatlantická aliance zejména na převratné změny odehrávající se v Evropě. Mezi nejvýznamnější události patřil rozpad Varšavské dohody, demokratické revoluce v zemích střední a východní Evropy či znovusjednocení Německa. V souvislosti s těmito událostmi došlo k významné proměně bezpečnostního prostředí v celém euroatlantickém regionu. S rozpadem Varšavské dohody pominula hrozba masivního útoku na území Aliance. Stejný důvod však přinesl značnou nejistotu související s politickou nestabilitou v některých oblastech a možnost vzplanutí regionálních konfliktů. Napjatá situace v té době panovala v jihovýchodní Evropě, v oblasti Kavkazu a také na Blízkém východě. Případné regionální konflikty mimo území Aliance měly podle jejích představitelů potenciál ohrozit stabilitu celého regionu a přímo či nepřímo i členské země NATO. Tato hrozba se stala jedním z hlavních důvodů pokračování NATO po skončení studené války. Ve strategickém konceptu Aliance nabídla své diplomatické zdroje pro řešení případných konfliktů a zavázala se přispívat ke stabilitě a bezpečnosti v Evropě. Účel Aliance a možnost použití jejích vojenských prostředků však zůstaly striktně omezeny pro účely kolektivní obrany podle Článku 5 Washingtonské smlouvy.

Ve stejném roce se v bývalé Jugoslávii rozhořel válečný konflikt poté, co Slovinsko a Chorvatsko vyhlásily nezávislost a v následujícím roce se konflikt, též po vyhlášení samostatnosti, rozšířil i do Bosny a Hercegoviny. Konflikty v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině začaly nabývat v Evropě nevídaných rozměrů a brzy se v nich začalo angažovat mezinárodní společenství. Již v červnu 1992 oznámila Aliance, že je ochotna případ od případu poskytnout své zdroje na podporu mírových misí pod vedením KBSE a několik měsíců na to zahájila první monitorovací mise nad územím Bosny a Hercegoviny a ve Středozemním moři. V prosinci téhož roku učinila Aliance stejnou nabídku OSN a v březnu 1993 se během operace Deny flight, vynucující bezletovou zónu nad územím Bosny a Hercegoviny a poté i Chorvatska, zapojila do své první vojenské operace mimo vlastní území. Podepsání Daytonské mírové dohody v listopadu 1995 předcházela několikátýdenní letecká kampaň, během které NATO útočilo na srbské vojenské jednotky porušující klid zbraní v OSN stanovených bezpečných oblastech. Po ukončení války byly v oblasti Bosny a Hercegoviny nasazeny mezinárodní implementační síly IFOR a stabilizační síly SFOR, které již plně spadaly pod velení Aliance. Klid na Balkáně neměl dlouhého trvání a v roce 1998 vypukl

ozbrojený konflikt v srbské provincii Kosovo. Snahy o diplomatické řešení sporu střídavě narážely na albánský či srbský odpor. Poslední pokus o uzavření mírové dohody odmítlo srbské vedení, načež NATO zahájilo vojenskou operaci s cílem okamžitě ukončit lidské utrpení a porušování lidských práv albánského obyvatelstva Kosova. Tento zásah byl proveden zcela bez podpory RB OSN a zakládal se „pouze“ na hodnotách atlantického společenství – svobodě, demokracii, lidských právech a právním státu.

Souhlasem s poskytnutím podpory mírovým operacím KBSE a OSN v roce 1992 se NATO zásadním způsobem odchýlilo od svých cílů vytyčených ve strategickém konceptu z roku 1991. Operace NATO v Bosně a Hercegovině v průběhu let 1992 až 1995 způsobily, že se strategie Aliance již nadále nemohla zakládat výlučně na principu kolektivní obrany v rámci Článku 5 Washingtonské smlouvy. Na potřebě revize stávajícího strategického konceptu se představitelé členských států dohodli na summitu v Madridu v roce 1997. Nový koncept byl přijat v dubnu 1999 během probíhající vojenské operace Aliance v Kosovu. Tento koncept odrážel změněné bezpečnostní prostředí a modifikoval základní cíle a nástroje Aliance. Mezi nástroji přibyly operace reagující na krize mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy, které se mohou odehrávat mimo vlastní území Aliance a mohou být stejně náročné jako obranné operace v souladu s Článkem 5. Byla též znovu vyjádřena možnost poskytnutí materiální pomoci mírovým operacím vedeným pod mandátem OBSE a OSN. Tyto operace musí dle konceptu probíhat v souladu s mezinárodním právem. Ve světle operace NATO v Kosovu se tak zdá, že koncept již v době svého přijetí plně nereflektoval politiku Severoatlantické aliance.

Summary

By adopting of a new strategic concept in 1991, NATO responded in particular to the revolutionary changes taking place in Europe. With the collapse of the Warsaw pact the threat of massive attack passed. But there was a new threat of smaller conflicts caused by regional instabilities, which could directly or indirectly affect the member states of the Alliance. With its new strategic concept NATO offered its diplomatic resources to prevent conflicts and provide mediation in case of disputes, but its military resources remained strictly limited in its purpose of collective defense under the Article 5 of the Washington treaty.

In the same year war in the former Yugoslavia broke out. It began in Slovenia and Croatia and spilled over to the Republic of Bosnia and Herzegovina with the worst consequences. The United Nations (UN) and Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE) got involved in the early stage of the conflict. In 1992 NATO promised to provide its resources for peacekeeping missions of above mentioned organizations. By this promise NATO diverted from its strict Article 5 policy and from the same year was involved in Bosnia and Herzegovina carrying out observatory missions. One year later NATO got involved in its first out-of-area military mission by forcing no-fly zone over Bosnia and Herzegovina declared by United Nations Security Council resolution (UNSCR) and in 1995 it carried out air bombing campaign to support UNPROFOR units. After the signing of peace agreement in Dayton in late 1995 NATO became responsible for deployment of the implementation forces (IFOR) and stabilization forces (SFOR), these being - were its first crisis response operations. In 1998 armed conflict broke out in Serbia's province of Kosovo. All diplomatic efforts of the international community to bring the conflict down failed in March 1999. NATO responded to Serb's rejection of peace agreement by initiating air bombing campaign which took 78 days. This campaign had no support from UNSCR which made it illegal from the perspective of international law and which was justified 'only' by humanitarian necessity.

Operations performed by NATO during Yugoslav wars caused that Alliance's strategy to change – it could no longer remain being limited in its purpose of collective defense under the Article 5 of the Washington treaty. Revised strategic concept was adopted during the summit in Washington in April 1999 in the middle of NATO's involvement in Kosovo. This concept reflected the changed security environment and modified the basic objectives and instruments of the Alliance. Non-Article 5 crisis response operations were added. These may take place outside the territory of the Alliance and can be as challenging as a defensive operation in accordance with the Article 5. NATO also recalled its commitment to support peacekeeping missions of the UN and the Organization for Security and Co-operation in Europe. Crisis response operations must be performed in accordance with the international law; therefore it seems that that the strategic concept at the time of its adoption did not already fully reflect the policy of the North Atlantic Alliance.

Použité zdroje

Primární:

DIENSTBIER, J., *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989-1999*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999,

DINI, L., Taking responsibility for Balkan security, In: *Nato Review* [online], Autumn 1999, vol. 47 – No. 3, p. 4-7 [cit. 2012-05-07], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9903-02.htm>,

NATO, *Council Statement on the Situation in Kosovo* [online], 30 Apr. 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25985.htm,

NATO, *Crisis Management* [online], Last updated 16-Nov-2011 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49192.htm,

NATO, Decisions by the North Atlantic Council [online], 24 Nov. 1994 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24440.htm,

NATO, Declaration of the Heads of State and Government [online], 11 Jan. 1994 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24470.htm,

NATO, *Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance* [online], July 1990 [cit. 2012-03-28], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23693.htm,

NATO, *Final Communiqué of the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council* [online], 04 Jun. 1992 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-3DCF4D89-07FCF01C/natolive/official_texts_23983.htm,

NATO, *Final communiqué of the Ministerial meeting of the North Atlantic Council* [online], 17 Dec. 1992 [cit. 2012-04-27], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23972.htm,

NATO, Madrid Declaration [online], July 1997 [cit. 2012-04-14], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25460.htm,

NATO, *Peace support operations in Bosnia and Herzegovina* [online], Last updated: 05-Mar-2012 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52122.htm,

NATO, *Political and Military Objectives of NATO Action with regard to the crisis in Kosovo* [online], 23 Mar. 1999 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27451.htm,

NATO, *Press Statement* [online], 13 Oct. 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25952.htm,

NATO, Press Statement by the Secretary General [online], 02 Aug. 1993 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-73F6777C-9F1AA1D9/natolive/official_texts_24147.htm,

NATO, *Statement by the North Atlantic Council on Kosovo* [online], 30 Jan. 1999 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27459.htm,

NATO, *Statement issued at the Meeting of the North Atlantic Cooperation Council* [online], 05 Jun. 1992 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23984.htm,

NATO, *Statement issued at the meeting of the North Atlantic Cooperation Council* [online], 11 Jun. 1993 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-73F6777C-9F1AA1D9/natolive/official_texts_24150.htm,

NATO, *Statement on Bosnia-Herzegovina* [online], 05 Dec. 1995 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24719.htm,

NATO, *Statement on Bosnia-Herzegovina* [online], 10 Dec. 1996 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25055.htm,

NATO, *Statement on Former Yugoslavia* [online], 17 Dec. 1992 [cit. 2012-04-27], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23974.htm,

NATO, *Statement on Kosovo - Meeting of the North Atlantic Council in Foreign Ministers Session* [online], 08 Dec. 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25939.htm,

NATO, *Statement on Kosovo* [online], 23 Apr. 1999 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-6CA30F0E-CCCF529E/natolive/official_texts_27441.htm,

NATO, *Statement on NATO Maritime Operations (1)* [online], 10 Jul. 1992 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23980.htm,

NATO, *Strategic Concept* [online], Last updated 01-Dec-2010 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm,

NATO, *The Alliance's New Strategic Concept* [online], 07 Nov. 1991 – 08 Nov. 1991 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/SID-EF2DFAD1-BB6C3779/natolive/official_texts_23847.htm,

NATO, *The Alliance's Strategic Concept* [online], 24 Apr. 1999 [cit. 2012-04-07], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm,

NATO, *The Situation in Yugoslavia* [online], 01 Nov. 1991 – 08 Nov. 1991 [cit. 2012-04-23], Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23849.htm,

SOLANA, J., A defining moment for NATO: The Washington Summit decisions and the Kosovo crisis, In: *Nato Review* [online], Summer 1999, vol. 47 – No. 2, p. 3-8 [cit. 2012-05-07], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9902-01.htm>,

SOLANA, J., NATO'S role in Bosnia: charting a new course for the alliance, In: *Nato Review* [online], Mar. 1996, vol. 44 – No. 2, p. 3-6 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1996/9602-1.htm>,

SOLANA, J., *Statement to the Press*, [online], 27 Oct. 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/speech/1998/s981027a.htm>,

SOLANA, J., The Washington Summit: NATO steps boldly into the 21st century, In: *Nato Review* [online], Spring 1999, vol. 47 – No. 1, p. 3-6 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9901-01.htm>,

UNITED NATIONS, *Former Yugoslavia – UNPROFOR* [online], September 1996 [cit. 2012-04-22], Dostupné z: http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprof_b.htm,

UNITED NATIONS, *Resolution 1160 (1998)* [online], 31 March 1998 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1160.htm>,

WÖRNER, M., NATO transformed: the significance of the Rome summit, In: *NATO Review* [online], 1991, vol. 39, p. 3-8 [cit. 2012-03-28], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1991/9106-1.htm>,

Sekundární:

ALLIN, D. H., *NATO's Balkan Interventions*, Oxford University Press Inc., New York 2002,

ANNAN, A. K., UN peacekeeping operations and cooperation with NATO, In: *Nato Review* [online], Oct. 1993, vol. 47 – No. 5, p. 3-7 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1993/9305-1.htm>,

ANDÒ, S., *Preparing the Ground For an Alliance Peacekeeping Role*, In: *Nato Review* [online], 1992, vol. 41 – No. 2, p. 4-9 [cit. 2012-04-28], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1993/9302-2.htm>,

CRAGG, A., A new Strategic Concept for a new era, In: *NATO Review* [online], 1999, vol. 47 – No. 2, p. 19-22 [cit. 2012-04-18], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9902-04.htm>,

KRIENDLER, J., NATO's changing role opportunities and constraints for peacekeeping, In: *Nato Review* [online], Jun. 1993, vol. 41 – No. 3, p. 16-21 [cit. 2012-04-30], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1993/9303-4.htm>,

LEGGE, M., The making of NATO's new strategy, In: *NATO Review* [online], 1991, vol. 39, p. 9-14 [cit. 2012-03-28], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1991/9106-2.htm>,

NÁLEVKA, V., *Světová politika ve 20. století (II.)*, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2000,

NATO, *Příručka NATO – vydání k 50. výročí*, Informační a tisková kancelář, Brusel 1999,

NATO, *Příručka NATO* [online], Office of Information and Press, Brussels 2001 [cit. 2012-05-01], Dostupné z: eu-nato-osn.snadno.eu/handbook.pdf,

NEČAS, P., TEREM, P., KELEMEN, M., From Washington to Lisbon: A new NATO strategic concept, In: *Obrana a strategie* [online], December 2009, Vol. 9, No. 2, p. 49-60 [cit. 2012-05-12], Dostupné z: <http://www.defenceandstrategy.eu/redakce/tisk.php?lanG=en&clanek=38821&slozka=17481&xsekce=37970&>,

Oxford Analytica Daily Brief Service, NATO: Rome Summit [online], 1991, Nov 07 [cit. 2012-04-01], Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/192419155?accountid=15618>,

RAMET, P. S., *Balkan Babel – the Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević*, Westview Press, Oxford 2002,

ROGEL, C., *The breakup of Yugoslavia and its aftermath*, Greenwood Press, London 2004,

SCHULTE, L. G., Bringing peace to Bosnia and change to the Alliance, In: *Nato Review* [online], Mar. 1997, vol. 45 – No. 2, pp. 22-25 [cit. 2012-05-08], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1997/9702-6.htm>,

DE WIJK, R., Towards a new political strategy for NATO, In: *NATO Review* [online], 1998, vol. 46, p. 14-18 [cit. 2012-03-31], Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/1998/9802-05.htm>,

WITTMAN, K., NATO's new strategic concept, In: *NATO's Nations and Partners for Peace* [online], 2000 vol. 1, p. 10-11 [cit. 2012-04-17], Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/274641516?accountid=15618>.